

MARTA EDITH HOLEČKOVÁ
CESTY ČESKÉHO
KATOLICKÉHO
SAMIZDATU 80. LET

Marta Edith
Holečková

Cesty českého
katolického
samizdatu
80. let

Vyšehrad

Poděkování za laskavé zapůjčení archivních materiálů
náleží knihovně Libri prohibiti.

Věnováno Doubravce a Matějovi

© Marta Edith Holečková, 2009

ISBN 978-80-7021-983-6

Obsah

Úvod	11
------------	----

CÍRKEV A SAMIZDAT

1. Katolická církev a její skrytá tvář v době tzv. normalizace ..	17
Vybrané represivní zásahy	23
Pronikání na povrch	29
2. Literatura z druhého břehu – samizdat a jeho význam	55
Rozkvět samizdatu v českých zemích	60
Několik poznámek ke katolickým tiskům	69
Státní bezpečnost a její zápas s ‚nelegálními‘ tiskovinami	96
Základní tiskařské a vydavatelské postupy	98

ŽIVOTOPISNÁ VYPRAVĚNÍ

3. Tiché společenství	103
Cesty k samizdatu	110
Jak se dělal samizdat	114
<i>Radíkovská tiskárna a její okruh</i>	114
<i>Zaměstnání a rodina</i>	122
Pod skleněným zvonem?	132
Přes oponu	137
Proudy disentu	146
Epilog	153
Závěr	155
Přílohy	157
Biogramy	187
Metodologická a ediční poznámka	195
Literatura a prameny	199
Použité zkratky	209
Jmenný rejstřík	213

Jak dlouho Bože ještě snesu,
že žiju v ustavičném stresu?

Tak dlouho jak se Tobě zachce
potrvá moje frustrace

Pokorný jsem přemáhám strach
dnes budu Tě prosit v modlitbách

abys mi aspoň po tom všem
položil do úst k básním šém

Ivan Martin Jirous
Magorovy labutí písně

V první řadě děkuji všem, kteří se mnou byli ochotni hovořit o svých zkušenostech se samizdatem – bez nich by tato práce nebyla myslitelná. Můj velký dík patří Jaroslavu Cuhrovi za jeho schopnost motivovat a inspirovat (za rady samozřejmě též). Dále děkuji Michalu Pullmannovi, Pavlu Mückemu a konečně svému manželovi Matějovi Machkovi, prvnímu kritickému čtenáři mých textů.

ÚVOD

Tato kniha vychází z mé diplomové a volně i z bakalářské práce, které jsem napsala a obhájila na oboru historie na Filozofické fakultě UK. Svůj zájem o katolický samizdat jako historické téma jsem nejprve směřovala k okolnostem a průběhu jednoho soudního procesu s vydavateli a šířiteli katolického samizdatu v polovině 80. let.¹ Později jsem se rozhodla věnovat se podrobněji katolickému samizdatu jako společenskému fenoménu, tzn. především s ohledem na lidi, kteří byli zapojeni do jeho výroby a rozšiřování; opomím tedy literární rozbor publikovaných textů, ani se nevěnuji diskusím, jež se na stránkách katolických samizdatových tiskovin objevovaly. Neformální společenství lidí vznikající ve větším rozsahu od konce 70. let právě v souvislosti s nezávislými vydavatelskými aktivitami stojí za pozornost jakožto jeden z projevů aktivního, nezávislého života v rámci katolické církve a celé „konsolidované“ společnosti. Domnívám se, že tato má malá sonda by mohla nejen částečně přispět k pochopení života v reálném socialismu, ale také nabídnout zamyšlení se nad různými projevy odporu a nesouhlasu s panujícím *režimem* (společenským řádem) a v neposlední řadě též otevřít úvahu o krátkodobě, ale o to výrazněji a prudčeji rostoucí roli katolické církve na sklonku 80. let.

Za závažný moment související s katolickým disentem považuji skutečnost, že určitá forma opozice proti normalizačnímu režimu má své zřetelné kořeny v předcházejících desetiletích – katolíci, kteří zaujali odmítavý postoj k novému společenskému a státnímu uspořádání ihned po únoru 1948, nezdědkakdy pokračovali ve své opoziční činnosti i nadále, tj. i v letech tzv. normalizace. Tak mnoho lidí, kteří přispívali k vydávání katolické samizdatové literatury v 80. letech, prošlo vězeními 50. a 60. let a svou pozdější

¹ HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Akce Saturn – zásah proti katolickému samizdatu v polovině 80. let. Životopisná vyprávění pronásledovaných*. Filozofická fakulta UK v Praze, Ústav světových dějin, školitel Mgr. Jaroslav Cuhra, PhD., oponent PaedDr. et Mgr. Miroslav Vaněk, PhD., bakalářská práce.

angažovanost pokládali za samozřejmou součást svého životního přesvědčení. Tato kontinuita je pozoruhodná zvláště uvědomíme-li si, že u dalších (tj. ne-katolíků) jednotlivců a skupin zapojených do druhého a třetího odboje nebylo pozdější opoziční angažmá v 70. a 80. letech zdaleka pravidlem.²

Velikost tohoto společenství se asi nikdy nepodaří zcela zachytit, již proto ne, že se nejednalo o nějakou pevně hierarchicky organizovanou strukturu, ale o více či méně spontánně vznikající a zanikající vazby. Navíc, vzhledem k panujícím státnímu a společenskému uspořádání, dbali všichni ze zúčastněných na dobré utajení svého počínání, a tak nikdo z nich neměl úplný přehled o rozsahu a dosahu podnikané činnosti. Při práci na textu jsem se rozhodla využít výhody, která vyplývá z toho, že se zabývám relativně nedávnou dobou a že žiji ve stejném prostoru, v němž ke zkoumaným událostem docházelo – ona výhoda spočívá v tom, že řada aktérů popisovaných dějů dosud žije, často dokonce i na stejném místě jako před dvaceti/třiceti lety. Alespoň trochu proniknout do fungování nezávislých nakladatelství umožňují právě svědectví zainteresovaných lidí, ukazující chod nezávislých tiskáren a organizování distribučních sítí. Kromě vyprávění pamětníků zaznamenaných s využitím metody oral history čerpám ve své práci z některých dobových textů a také z dokumentů vzešlých z činnosti Stb, jejichž význam spočívá především v tom, že alespoň částečně ukazují rozsah operativních zájmů tajné policie o určité skupiny obyvatelstva a jejich praktický dopad na sledované („rozpracované“) osoby.³

Zásadním kritériem pro výběr narátorů bylo jejich zapojení do samovydatelských aktivit v prostředí katolické církve; skupinu podrobněji přibližují v úvodu kapitoly III. Některé z použitých rozhovorů⁴ byl pořizeny v rámci výzkumného projektu „Politické elity a disent v období tzv. normalizace“ provedené pracovníky a spolupracovníky Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky (COH ÚSD AV ČR) v letech 2002–2004. Rozhovory (jejich originální nahrávky a doslovné přepisy) jsou dnes uloženy ve sbírce Rozhovory COH ÚSD AV ČR. Jistou analýzu svědectví moravských katolických disidentů nabízí příspěpě-

² Na totéž upozorňuje např. TESÁŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003, s. 33, 79–81.

³ PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1. 1. 1989). In: *Securitas Imperii 11*. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb. Praha 2005, s. 5–89.

⁴ Jedná se o rozhovory vedené s Dagmar Kadlecovou-Hlavsovou, Ivou Kotrlou, Janem Krumpholcem, Michalem Mrtvým, Rudolfem Smahalem, Vladimírem Suchánkem a Jiřím Šnajdrem (dva posledně jmenované jsem využila pouze pro kap. I).

vek ve sborníku vzniklém v návaznosti na tento výzkum,⁵ což ovšem nijak nekoliduje s mým záměrem opět na jejich základě rekonstruovat činnost katolických disidentů-vydavatelů nezávislé literatury v 80. letech, protože vyprávění pamětníků obsahují různé narativní roviny a nabízejí se pocho-pitelně i odlišné možnosti jejich čtení a interpretace.

Jelikož se věnuji katolickému samizdatu, nastíním v první části nejprve situaci římskokatolické církve v reálném socialismu, jisté *milieu*, v němž žila – zmiňuji některé zásahy represivních orgánů proti katolickým aktivis-tům a náboženské literatuře a výraznější průniky náboženských aktivit do veřejného prostoru. Kromě těchto momentů se zde zaměřuji také na feno-mén samizdatu, na obsahové vymezení pojmu, na příčiny nárůstu pro-dukce nezávislé literatury koncem 70. let, nabízím přehled nejrozšíře-nějších katolických tiskovin, ukazuji způsoby boje Stb s ‚nelegálními‘ písemnostmi a nakonec popisují základní tiskařské techniky. V druhé části práce se věnuji vlastnímu výzkumu.

Za textem je zařazena kapitola Biogramy, v níž jsou obsaženy živo-topisné medailonky vybraných osobností, o nichž v textu hovořím a považuji je v souvislosti s tématem za důležité.

⁵ NIESNER, Tomáš: Pohled na problematiku katolického disentu v období tzv. norma-lizace. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 59–104.

CÍRKEV A SAMIZDAT

KATOLICKÁ CÍRKEV A JEJÍ SKRYTÁ TVÁŘ V DOBĚ TZV. NORMALIZACE

„To přece jen ve špatných knížkách jsou smrtelníci rozděleni na dva tábory a nemají spolu nic společného. Ve skutečnosti je ale všechno tak propletené! Jaký beznadějný ubožák by člověk musel být, aby hrál v životě jen jednu roli, zastával jen jedno místo ve společnosti a znamenal vždy jedno a totéž?“
Boris Pasternak⁶

Církev je možno chápat jako společenství, jež je pod vlivem vnějších tlaků a systematického pronásledování schopné nabývat velmi pestrých podob a projevů souvisejících úzce právě s konkrétním prostředím. Tažení proti církvím započaté v Československu ihned po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 vytěsnilo náboženské aktivity nadlouho na pokraj legality a tím se z náboženského vyznání postupně stávala záležitost politická.⁷ Náboženský život věřících se měl omezit na nedělní návštěvu bohoslužeb a cokoliv dalšího, přesahujícího tento povolený rámec, se již ocitalo na tenkém ledě opozičního aktivismu; ovšem i ‚legální‘ (tj. státem povolená) činnost, jakou bylo chození na mši, se často stávala příčinou ostrakizace věřících a jejich rodin. Katolická církev byla ideologickým protivníkem se silnými zahraničními vazbami, s ambicí vychovávat mladou generaci v jiných hodnotách, než byly ty veřejně preferované propagandou a oficiálními médii, což určovalo tuto její pozici ‚prvořadého nepřítele‘. Pro vytvoření si hrubé představy o tom, jak velký byl tento ‚úhlavní protivník‘, uvádím následující statistické údaje vypovídající o procentuálním zastoupení katolíků v československé společnosti (viz níže). Podobné výzkumy ovšem nezohledňují např. počty sympatizantů, hlavním kritériem pro přináležitost člověka k nějakému vyznání/církvi zpravidla bývá jeho aktivně

⁶ PASTERNAK, Boris: *Doktor Živago*. Praha 1990, s. 326.

⁷ ALAN, Josef: Alternativní kultura jako sociologické téma. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 9–59.

Na otázky související s vývojem religiozity v Československu se těžko hledají odpovědi, protože neexistují soustavné výzkumy sledující tuto problematiku pro dané období, otázek se ale nabízí spousta, a tak se k tématu vracím ještě v závěru této kapitoly.

Na přelomu 70. a 80. let začíná být římskokatolická církev⁹ represivním aparátem a příslušnými politickými místy vnímána jako stále výraznější opoziční síla.¹⁰ K tomuto posunu dochází zejména v souvislosti s rozvojem řady vydavatelských a jiných nezávislých činností v prostředí římskokatolické církve (blíže k tému viz kap. II). Bylo by proto zjednodušující a zavádějící oddělovat na jedné straně ‚občanský disent‘ a na straně druhé ‚disent náboženský (katolický)‘ a stavět je proti sobě, neboť se domnívám, že obě tyto sféry opozice se prolínají navzdory dílčím názorovým neshodám nejrůznějších skupin a jednotlivců.

Termínu disent používám jako označení pro všechny nezávislé aktivity a oponenty tehdejšího společenského (státního) uspořádání, tj. pro lidi, kteří se snažili uchovat si svobodný postoj, hodnoty apod. i v takto ztížených podmínkách a to buď individuálně, anebo v rámci nějakého hnutí či nezávislé iniciativy. Nerozlišuji úžeji, jednalo-li se o osoby odlišného politického názoru, které se dostaly do politické opozice¹¹ – zda se někdo stal či nestal disidentem nemuselo být nutně otázkou jasné politické profilace, ale spíš odpovědí na to, do jaké míry mu připadala existence komunistického režimu přirozená.¹² Pojem disident znamená ‚člověk jinak, odlišně smýšlející‘, neboli člověk, myslící jinak, než jak mu ukazuje vládnoucí, oficiální ideologie. Je to tedy člověk myšlenkově nekonformní, který tuto

⁹ Hovořím-li o církvi, mám na mysli církev římskokatolickou, i když by se dala obecněji tvrzení vztáhnout i na činnosti a situaci ostatních církví existujících na našem území. Státní bezpečnost obdobně sledovala situaci v Českobratrské církvi evangelické, u malých protestantských církví (Adventisté sedmého dne, Bratrská jednota baptistů, Jednota bratrská, apod.), ale i u sekt jako Hare Kršna a zvláště u Svědků Jehovových, kteří díky své semknutosti a dobré organizaci dokázali vyrábět a rozšiřovat tiskoviny ve velkých objemech.

¹⁰ CUHRA, Jaroslav: Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB. Krátká analýza a edice pramenů. In: *Securitas Imperii 5*. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb. Praha 1999, s. 3–145.

¹¹ Někteří autoři pokládají disidentství za termín evokující politickou opozici – viz např. DAYOVÁ, Barbara: *Sametová filosofové*. Brno 1999, s. 11; HYBLER, Martin – NĚMEC, Jiří: Paralelní struktury, emigrace, polské léto. In: *Svědectví*. 63/1981, s. 467. Tohoto pojmu a jeho nejednoznačnosti se ještě dotknu v kapitole III.

¹² *Samizdat. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta*. Berlin 2002.

svou odlišnost neskrývá, ale veřejně a opakovaně nějak artikuluje.¹³ Disent je heterogenní, těžko definovatelnou skupinou, z mého pohled se nejedná pouze o úzkou skupinou opozice, jež vyjednává se státními úřady a stanoví si politické cíle, ale je to široká škála jednotlivců, iniciativ, hnutí, skupin..., které v té době otevíraly prostor pro život podle vlastních představ.

K dohledu nad církvemi a náboženskými společnostmi byl roku 1949 zřízen speciální státní úřad – Státní úřad (resp. Sekretariát, SPVC) pro věci církevní. V době tzv. normalizace existovaly dva Sekretariáty při národních ministerstvech kultury, nad nimi byl ještě federální SPVC pod úřadem vlády. Sekretariát disponoval sítí krajských a okresních církevních tajemníků, kteří v součinnosti s ostatními složkami mocenského administrativního mechanismu (policíí, prokuraturami, soudy, úřady ve státní administrativě) vyvíjeli nepřetržitý tlak na církev. Význam existence církevních tajemníků pro kněze působícího v duchovní správě byl zásadní, neboť nejenže se jim nedalo vyhnout v běžném životě, ale bez jejich souhlasu nemohl kněz či biskup vůbec vykonávat své povolání. Církevní tajemníci byli jedněmi z nejvýraznějších úředníků kompetentních k jednáním mezi církvemi a státem, měli dohlížet na dodržování církevních zákonů z roku 1949, jimiž se církev a náboženské společnosti fakticky staly organizacemi podřízenými státu a z kněží a duchovních státní zaměstnanci – aby se řádně vysvěcený kněz mohl zařadit do duchovní správy, musel k tomu dostat státní souhlas a dále složit slib věrnosti republice.¹⁴

Kromě této složky mocenského aparátu se na úkolech vycházejících ze státní církevní politiky zásadním způsobem podílela Státní bezpečnost. Zde je zvláště vhodné upozornit na častou bagatelizaci jejich schopností získávat informace o činnostech pro ni zajímavých. Právě v souvislosti se skrytým životem církve existuje rozšířená představa o dobré schopnosti konspirace a práce v utajení. Ukazuje se ale, že i přes přesvědčení mnohých aktérů o tom, že je jejich počínání dokonale nenápadné, tajná policie mnohé tyto činnosti dlouhodobě a podrobně sledovala („rozpracovávala“) a se svým zásahem z taktických důvodů vyčkávala. Také tato strategie přizivovala dojem perfektní utajenosti.¹⁵

¹³ KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa – FUNDÁREK, František: *Život v slove a život slovom. Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu*. Bratislava 1995.

¹⁴ Občané druhého řádu – katolíci v zemích reálného socialismu. Zpráva Díla Ostpries-terhilfe – Kirche in Not z roku 1983. Studie II–III/1985, s. 194–219.

¹⁵ Uvedené zjištění vyplývá např. z konfrontace svědectví výrobců katolického samizdatu, kteří svou činnost pokládali za dobře utajenou, s materiály Stb, které jasně dokládají opak – všichni lidé, později souzení jako skupina „RNDr. Vladimír Fučík a spol.“, s nimiž jsem hovořila, zdůrazňují přísně konspirativní charakter své činnosti, ale jak vyplývá z materiálů Stb, bylo její utajení pouhou iluzí. Z dokumentů vedených Stb v rámci akce

Ve svodkách Stb je možné najít řadu příkladů šíření účelových pomluv, které měly sloužit k narušení mezilidských vztahů a k podlomení důvěryhodnosti vybraných lidí. V jednom z takových dokumentů¹⁶ se dočítáme o případu, který uvádím pro ilustraci:

„(...) bylo dosaženo částečné utlumení činnosti Anny Schwarzové¹⁷ v nelegální církvi. Rovněž bylo dosaženo kompromitace jmenované v zájmovém prostředí, což vedlo k jejímu osobnímu sporu s jezuitou Karlem Dománkem¹⁸, který jmenované vyslovil nedůvěru (...). Tyto skutečnosti Schwarzovou motivovaly natolik, že sama požádala o povolení k trvalému vystěhování do PLR, kam odjela počátkem ledna letošního roku.“

Podobných příkladů lze nalézt celou řadu a je tudíž namístě pokládat tuto strategii za dobře promyšlenou a v mnoha případech funkční.

Roku 1971 bylo obnoveno kolaborantské kněžské hnutí¹⁹ v podobě

Saturn je patrné, že represivní složky měly detailní přehled o samizdatové činnosti, o tiskárnách umístěných v domácnostech i v rekreačních objektech, o pohybu zúčastněných a jejich distribučních kontaktech. Série domovních prohlídek, která proběhla v dubnu r. 1985, byla dopředu pečlivě plánovaná a vlastně nepřekvapuje, že jich bylo tolik (min. padesát), uvědomíme-li si, že akce byla dlouhodobě a promyšleně připravována. V této souvislosti stojí za pozornost spíše otázka, jak to, že dotčení nevěděli o takové míře dekonspirace svých aktivit. Viz moje bakalářská práce – HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.¹⁶ Archiv ministerstva vnitra ČR (AMV ČR), f. X. S-SNB, VN-005/33/03–85 „Rozbor operativní situace v boji proti nepřátelské činnosti reakční církevní hierarchie včetně nelegálních struktur říms. kat. církve“, 24. IV. 1985.

¹⁷ K její osobě viz Biogramy a dále DRDA, Adam: Naději jsem za komunismu nepěstovala. Rozhovor s karmelitánskou řeholnicí Annou Magdalenou Schwarzovou. In: Babylon 6/2007, www.ibabylon.cz/content/view/198/30/, 11. května 2007.

¹⁸ Karel Dománek (blíže viz Biogramy) měl velmi důležitou úlohu v skrytém životě katolické církve, věnoval se redakční a distribuční práci na IOCu, pastoraci rodin a vymyslel systém katecheze dětí od nejtělejšího věku – tzv. *Školka* – byla určena pro mladší děti, často ještě předškolního věku. Mezi zde vyučující katechety patřil např. Vojtěch Eliáš, Jakub Sirovátka, Pavla Strettiová, Miriam Zikešová, ad. V tomto se spoléhám na svou, popř. rodinnou paměť: vzhledem k velmi vysokému věku p. K. Dománka SJ nebylo možné vést s ním rozhovor. Na informace přibližující fungování *Školky* jsem se mailem dotazovala p. Vojtěcha Eliáše (t.č. odborný asistent katedry pastorálních oborů KTF UK), ale ani ten mi bohužel nebyl schopen objasnit činnost tohoto společenství – viz e-mail ze dne 17. 4. 2007, archiv autorky. Přes jeho velké angažmá v katolickém disentu je osobnost p. Karla Dománka SJ dodnes téměř neznámá.

¹⁹ K této problematice viz např. CUHRA, Jaroslav: Nejen ze života církvi. Vznik Sdružení katolických duchovních Pacem in terris. Historický obzor 5–6/1999, s. 128–131; VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních Pacem in terris – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5.

Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*²⁰ (SKD-PiT), které svým charakterem navazovalo na podobnou organizaci působící v předchozích letech, Mírové hnutí katolického duchovenstva, jež se rozpustilo v březnu 1968. Kolaborantské kněžské sdružení mělo nahodlat vnitrocírkevní vztahy a vnutit vnějšmu světu zdání, že v ČSSR existuje náboženská svoboda. Jedinou myšlenkovou náplní hnutí byl boj za mír, souznící s oficiální dobovou rétorikou. Na rozdíl od některých dalších zemí východního bloku neexistovalo v Československu kolaborantské církevní sdružení pro laiky. V roce 1982 byl Vatikánem vstup do SKD-PiT zakázán, ale sdružení, za podpory státu, existovalo dál.²¹

Nátlak vedl na jedné straně ke konformitě a zastrašení jisté části věřících, ale také ke vzniku paralelních aktivit uvnitř katolické církve, pro které se někdy používají zavádějící označení, jako např. tajná, podzemní, nelegální a mlčící církev. Neoficiální katolické aktivity představují skrytou část života církve, nikoliv nějakou vnitrocírkevní opozici nebo něco podobného – právě pro jazyk materiálů represivních orgánů je typické rozdělování církve na ‚legální‘ a ‚nelegální‘. Existovala jen jedna římskokatolická církev se složitou vnitřní strukturou, která nesvědčí o její roztržštěnosti, ale o schopnosti a připravenosti některých věřících vytvořit alternativní a netradiční způsoby náboženského života, plně odpovídající momentálnímu společenskému klimatu. Vedle státem povoleného a kontrolovaného teologického semináře v Litoměřicích, jediného oficiálně povoleného učiliště pro adepty kněžství, tak vzniká tajné ‚bytové‘ studium teologie; nedostatek aktuální teologické literatury a tisku se snaží nahradit samizdatová produkce; zrušené církevní řády se rozvíjejí a znovuožívají v utajení; rozrůstá se pastorece mládeže v nejrůznějších ‚nezávadných‘ volnočasových aktivi-

²⁰ Je poněkud ironické, že sdružení přejímá do svého názvu počáteční slova (a tím pádem i jméno) encykliky papeže Jana XXIII., v níž je kladen důraz na respektování lidských práv ze strany státní moci, na mír ve světě, lidskou důstojnost, odmítá násilí a diskriminaci – v době, v níž byla encyklika vydaná, toto byly klíčové problémy, mj. proto, že jí předcházela stavba Berlínské zdi a Kubánská krize, svět byl na prahu atomového konfliktu, a tak její optimistické vyznění vzbudilo velký ohlas nejen mezi katolíky. *Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě* z 13. dubna 1963. Praha 1996.

²¹ Stalo se tak prohlášením Posvátné kongregace pro klérus nesoucím název *Quidam episcopi* (lat. někteří biskupové) ze dne 8. března 1982. V textu se hovoří o zákazu kněžských sdružení, která přímo i nepřímo sledují politické cíle, třebaže je navenek předkládají takovým způsobem, jako by se snažila podporovat humanitní ideály, mír a sociální pokrok. Viz VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5.

tách,²² jakými byly třeba tajné skautské oddíly,²³ k dalšímu neformálnímu setkávání katolické mládeže docházelo i pod záminkou svépomocných brigád organizovaných k opravám far a kostelů,²⁴ atd. Církev je proto třeba především vidět jako jeden celek čelící likvidačním a ateizačním tlakům komunistického režimu – jeho represivního aparátu i veřejné stigmatizace projevů náboženského života.

Vybrané represivní zásahy

V letech 1979–1983 proběhla v Československu řada zásahů a soudních procesů proti čs. disentu. Rostoucí intenzita náboženských aktivit v této době souvisela bezpochyby s nadějí, kterou přineslo pro církve ve východním bloku zvolení krakovského arcibiskupa a kardinála Karola Wojtyly papežem Janem Pavlem II. dne 16. října 1978. Právě důraz Jana Pavla II. na to, že kromě práce v ilegalitě je nutné uvědomění si svých práv, která lze manifestovat veřejně, mělo pozitivní a emancipační účinek. Naproti tomu činnost represivních složek kulminovala v době ‚polských událostí‘ v letech 1980–1981, kdy soudní tribunály vynesly řadu drastických rozsudků s nepodmíněnými tresty, a to samozřejmě nejen proti katolickým aktivistům, s cílem zastrašit opozici.

Katoličtí aktivisté, kteří se podíleli na vydávání a rozšiřování ‚závadových písemností‘ bývali zpravidla stíháni pro trestný čin nedovoleného podnikání (§ 118/1 zákona č. 140/1961 Sb.), maření dozoru státu nad církvemi a náboženskými společnostmi (§ 178 téhož zákona) nebo za porušení autorského práva (§ 152), popřípadě za provinění se proti více paragrafům zároveň. Znění zákona 140/1961 Sb. a jeho jednotlivých paragrafů bylo natolik neurčité, že bylo možné vidět jejich porušování téměř v jakékoliv činnosti, a tím se otevírala cesta ke svévolnému zacházení s právem podle

²² CUHRA, Jaroslav: *Katolická církev a opozice proti „normalizačnímu“ režimu*. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Praha 2005, s. 67–78; CUHRA, Jaroslav: *Skrytý zápas*. Stát, katolická církev a mládež v druhé dekádě normalizačního režimu, In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002, s. 107–143.

²³ CUHROVÁ, Libuše: *Dvacet let ve stínu*. Malá kapitola z dějin českého skautingu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky... op. cit.* s. 145–175.

²⁴ Jedno takové společenství se scházelo v průběhu 70. a 80. let u redemptoristy p. Jaroslava Sallera – viz Biogramy a SALLER, Jaroslav: *Boží dobrodruh. Hrst vzpomínek P. Jaroslava Sallera CSsR*. Kostelní Vydří 1999.

aktuální politické objednávky. Nejen pro vydavatelské aktivity bylo možné použít některý z dalších paragrafů, např. schvalování trestného činu – § 165, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví – § 138, ohrožení devizového hospodářství – § 146 nebo poškozování zájmů republiky v cizině – § 112.²⁵ Z trestného činu proti § 146 mohl být obviněn kupříkladu ten, kdo u sebe přechovával větší množství valut, než bylo státem určené maximum. Zahraniční měna bývala obvyklým darem, jímž přispívali zahraniční organizace, nadace a jednotlivci domácímu disentu. Pokud se nějaký československý občan pokusil vyvézt samizdatovou publikaci za hranice, snadno pak mohl být obviněn podle § 112.²⁶ Toto byla jen malá ukázka toho, jak málo stačilo k tomu, aby mohl být člověk bez překážek kriminalizován.

V září 1979 zahájila Stb rozsáhlou akci proti nezávislé literatuře a náboženské činnosti, která byla i v interních materiálech označena jako akce Lekce. V rámci tohoto zásahu proběhla od počátku září série domovních prohlídek u kněží a katolických laiků na Moravě (hlavně v Olomouci, Opavě a Brně) a v ojedinělých případech i v Čechách a na Slovensku (Praha, Bratislava).²⁷ Výroba samizdatové literatury se soustřeďovala kolem dvou ohnisek – olomouckého a brněnského. Olomoucký okruh Jana Krumpholce byl v živém kontaktu se skupinou Josefa Adámka v Brně. Jejich spolupráce a časté návštěvy J. Adámka v Radíkově u Olomouce, kde bydlel J. Krumpholc, neunikla samozřejmě bdělosti tajné policie. Jedním z vyústění policejního zásahu bylo trestní stíhání proti skupině nazvané podle brněnského tiskaře „Josef Adámek a spol.“, později byla stíhaná skupina přejmenována na „Jan Krumpholc a spol.“ (v průběhu vyšetřování se také objevovalo označení „Rudolf Smahel a spol.“ – není mi známo, proč docházelo k těmto modifikacím). Obvinění byli stíháni pro trestný čin nedovoleného podnikání (všichni), rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (J. Odstrčil) a ohrožení devizového hospodářství (R. Smahel). Obvinění Jan Krumpholc, Josef Adámek, Rudolf Smahel, František Lízna a Josef Vlček byli drženi po čtyři měsíce, tj. od 10. září 1979 do 10. ledna 1980 ve vyšetřovací vazbě v Ostravě a v Brně, Jan Odstrčil byl vyšetřován na svobodě. V listopadu 1979 požádal vyšetřovatel případu npor. Cyril Pazderka

²⁵ CUHRA, Jaroslav: *Katolická církev přelomu...*, op. cit., s. 29.

²⁶ Za „pokus o trestný čin poškozování zájmů republiky v cizině“ byla např. trestně stíhána v roce 1984 Iva Kotrlá, její manžel Zdeněk Kotrlý a ing. Petr Kozánek. Z. Kotrlý požádal P. Kozánka, aby vyvezl do Rakouska samizdatové publikace Zdeňka Rotrekla, Ivy Kotrlé a dalších autorů a aby je odeslal do Londýna. Listy č. 2/1985, s. 37, k tomu také rozhovor s I. Kotrlou in: VANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace*. Praha 2005, s. 246–250 a ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M. E. Holečková 16. 11. 2007.

o znalecký posudek v jejich záležitosti, který zaslal Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR.²⁸ Formulované otázky se týkaly zadržené literatury, dále toho, zda některá z uvedených osob²⁹ měla státní souhlas k výkonu duchovenské, kazatelské či obdobné činnosti, dopustil-li se některý ze jmenovaných ztěžování nebo maření státního dozoru nad římskokatolickou církví a konečně se vyšetřovatel dotazoval kompetentního státního orgánu, zda je možné za duchovenskou a kazatelskou činnost považovat tvorbu, rozmnožování a rozšiřování textů, „... *kterými je působeno na větší počet osob z pozic křesťanského světového názoru*“. Znalecký posudek vyhotovený referentem JUDr. Jaroslavem Hájkem a zasláný vyšetřovateli o měsíc později konstatuje, že většina literatury není ‚legálního původu‘ – na vydávání náboženské literatury měla monopol Česká katolická charita, která tiskla náboženské publikace výhradně prostřednictvím Ústředního církevního nakladatelství, kromě toho v malé míře vydávalo křesťanskou literaturu ještě nakladatelství Vyšehrad. Výjimečně bylo církvím na jejich žádost povoleno dovezení náboženských tiskovin ze zahraničí. Ve svém posudku se pověřený úředník opíral o zákon č. 94/1949 Sb. upravující podmínky pro rozšiřování neperiodických tiskovin a o příslušnou směrnici Sekretariátu (viz dále). V těchto dokumentech se uvádí mj.:

„... ustanovení o zákonných podmínkách rozšiřování tiskovin platí bez výjimky i pro jednotlivé osoby, které si z jakýchkoliv důvodů pořízují pro svoji potřebu soukromé výpisy, opisy, výtahy či kopie určitých částí nebo celků veřejně již vydaných biblických textů nebo překladů k vydání teprve připravovaných.“³⁰

²⁷ Domovní prohlídky se uskutečnily v době od 7. září do 14. prosince 1979 mj. u Josefa Adámka (Brno), Josefa Brtníka (Sivice, okr. Brno), Hany Doleželové, Dagmar Kadlecové-Hlavsové (Brno), Jiřího Kaplana (Praha), Jitky Kamelské (Olomouc), Jana Krumpholce (Radíkov, okr. Olomouce), Svatopluka Krumpholce (syn J. Krumpholce, Olomouc), Pavla Kupky (Olomouc), Tomáše Kvapila (Olomouc, přech. bydl. Brno), Jiřího Legerského (Opava), Františka Lízny (Olomouc), Radomíra Malého (Brno), Jana Můčky (Oldřívov, okr. Opava), Mečislava Rázika (Brno), Pavla Rozsypálka (Chropyně, okr. Kroměříž), Rudolfa Smahela (Uherský Brod), Jana Szlaura (Oldřívovice, okr. Frýdek-Místek), Zdeňka Špačka (Brno), Emila Tomana (Královopolské Vážany, okr. Vyškov) a Josefa Vlčka (Olomouc)... – v závorce uvádím místo domovní prohlídky. Vyšetřování byl také Josef Zvěřina a Oto Mádr.

²⁸ AMV ČR, VS-ČVS-11/120–1979, žádost je datována 8. listopadu 1979. Kromě této instituce vyhotovoval znalecké posudky na zadržanou literaturu také Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV v Brně.

²⁹ Dotaz se týkal F. Lízny, J. Zvěřiny, R. Smahela, J. Vlčka, J. Krumpholce, S. Krumpholce, P. Kupky, T. Kvapila, P. Rozsypálka, J. Kaplana, J. Adámka a M. Rázika.

³⁰ Zákon č. 94/1949 viz dopis datovaný 14. prosince 1979; AMV ČR, VS-ČVS-11/120–1979.

V pozdějších letech byl zákon doplněn kromě jiného i o toto ustanovení:

„Dováženou literaturu ze zahraničí, zaměřenou na církevní politiku, nutno posuzovat z toho hlediska, že její obsah je často tendenční, v rozporu se zájmy našeho státu nebo poskytující informace, které neodpovídají skutečnosti. Distribuce a rozšiřování takových materiálů, nebo jejich částí, není povoleno. Toto opatření se vztahuje také na rozšiřování a zveřejňování různých zahraničních informací, instrukcí apod. vnitrocírkevní cestou v pastýřských listech, oběžnících a pastoračních dopisech.“³¹

Tyto zákonné úpravy a normy zde takto obšírně cituji proto, že podle nich postupovaly soudní a policejní činitelé i v případech pozdějších zátahů proti náboženské literatuře, a tak je dobré ukázat perspektivu, z níž patřičné složky státní administrativy pohlížely na vydavatelskou činnost a jaké nástroje měly k její kriminalizaci. Posudek dále upozorňuje na skutečnost, že náboženské tisky zahraniční provenience nejen vycházejí z

„rozdílného ideologického světového názoru, ale sledují politické cíle, zaměřené nepřátelsky proti zájmům společnosti i samotných věřících, zejména se snaží věřící občany odvracet od jejich osobní účasti a spolupráce na socialistické výstavbě.“³²

Dne 29. září 1981 stanulo šest obviněných před soudem v Olomouci,³³ nejvyšší trest, tři roky odnětí svobody nepodmíněně, dostal Jan Krumpohlc. Rudolf Smahel byl odsouzen k trestu odnětí svobody po dobu trvání dvou let, František Lízna, Josef Vlček a Josef Adámek každý k dvaceti měsícům věznění a Jan Odstrčil k deseti měsícům. Všechny tresty byly nepodmíněné. Odsouzení se odvolali ke Krajskému soudu v Ostravě, který se o měsíc později (24. listopadu 1981) sešel k znovuprojednávání jejich kauzy – J. Adámkovi trest snížil na 14 měsíců, v případě J. Odstrčila byl rozsudek zrušen v plném rozsahu a jeho případ vrácen k projednání Okresnímu soudu v Olomouci (výše trestu mu byla soudem potvrzena při přelíčení 19. května 1982) a u ostatních odsouzených bylo odvolání zamítnuto. Pozoruhodné ovšem je, že se v protokolu z jednání uvádí, že přes souhlas s výrokem o vině v případě těchto obviněných považuje Krajský soud uložené tresty za nepřiměřeně přísné, protože nebyly brány v úvahu pohnutky

³¹ Směrnice Sekretariátu pro věci církevní MK ČSR č. j. 12768/1970, citováno dle dopisu datovaného 14. prosince 1979; AMV ČR, VS-ČVS-11/120–1979.

³² *ibid.*, s. 390.

³³ AMV ČR, VS-ČVS-11/120–1979.

k jednání, jinak řádný život obžalovaných a doznání v podstatných okolnostech.³⁴ Všichni obvinění měli kladné posudky od svých zaměstnavatelů, horší byly zprávy získané z místa jejich bydliště.

Akce Lekce patří spolu se zásahem proti pražské skupině v roce 1985³⁵ (akce Saturn) k nejznámějším a nejrozsáhlejším zákrokům proti katolickému samizdatu. V rámci akce Lekce byl na Slovensku mj. vyšetřován Ivan Polanský z Nové Dubnice, který byl o osm let později (5. listopadu 1987) opět zatčen a souzen. Jeho případ vzbudil tehdy velkou vlnu solidarity v celém Československu, vznikla akce nazvaná Výbor solidarity s Ivanem Polanským,³⁶ díky níž bylo dosaženo zmírnění jeho trestu.³⁷ K solidaritě se tehdy připojilo devadesát jedna samizdatových publicistů s udáním svého periodika a plné adresy. Iniciativa byla do té doby ojedinělá a hlásala nejen to, že všichni žádají propuštění Ivana Polanského, ale také, že dělají totéž co on a nebojí se k tomu veřejně přihlásit.³⁸

Rok 1981 byl ostatně (nejen) na církevní soudní procesy a zásahy bohatý – 27. října téhož roku byla zahájena akce Duka – policejní orgány přepadly Charitní domov v Kadani, kde žilo asi osmdesát dominikánek v důchodu. Ozbrojení příslušníci policie doprovázení psy provedli domovní prohlídku, při níž zabavili psací stroje, oficiálně vydanou i samizdatovou

³⁴ ibid.

³⁵ Akci Saturn jsem se podrobněji věnovala ve své bakalářské práci. Souzená skupina byla pojmenována ‚RNDr. Vladimír Fučík a spol.‘ – viz HOLEČKOVÁ, Marta Edith: op. cit.

³⁶ Zakládajícími členy výboru byli: Václav Benda, Ján Čarnogurský, Jiří Gruntorád a Heřman Chromý, viz KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa – FUNDÁREK, František.: op. cit.

³⁷ K tomuto případu více viz BLAŽEK, Petr: Kauza Ivana Polanského. Sjednocení vydavatelů samizdatu v Československu. In: MATONOHA, Jan (ed.): *Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Materiály z mezinárodní mezioborové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.–15. června 2001 v Praze*. ÚČL AV ČR 2002, s. 129–139; Ivan **Polanský** (nar. 1935) se od 70. let podílel na vydávání samizdatových periodik s náboženským zaměřením: *Zborník vysielaní Vatikánského rozhlasu (1970–1975)*, *Náboženstvo a súčasnosť (1982–1989)*, *Serafínský svet (1982, 1984, 1986–1989)*, *Pokoj a dobro (1983, 1985)* a *Výber (1984–1987)*. V souvislosti s jeho vězněním byl založen Výbor solidarity s Ivanem Polanským. Uvažovalo se o tom, že bude tento výbor přeměněn na Syndikát československého samizdatu, který se měl soustředit na technickou a právní pomoc, měl být vydáván bibliografický bulletin informující o vydávaných samizdatových knihách, časopisech, publikacích, zvukových a filmových záznamech. K založení syndikátu již nestihlo dojít. Viz ibid.

³⁸ KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa – FUNDÁREK, František.: op. cit.

literaturu a modlitební texty. V týž den došlo v kněžském domově důchodců v Moravci k podobné razii, kterou zde zajišťovalo asi sto dvacet policistů a milicionářů se psy. Také zde byla zabavena literatura, v některých případech i osobní věci. Nejednalo se o žádnou náhodu, obě razie spolu samozřejmě souvisely a celá akce, svým rozměrem a charakterem i na tu dobu neobvyklá, byla naplánovaná jako součást vyšetřování a soudního stíhání dominikána Dominika Jaroslava Duky. Dvě z obviněných řádových sester s ním byly v kontaktu (jedna byla dokonce jeho příbuznou) a překládaly náboženskou literaturu, zejm. encykliky. Trestní stíhání proti nim bylo později pozastaveno jako bezpředmětné.³⁹

V této době byli postaveni před soud také další vydavatelé samizdatu, kteří se nespécializovali přímo na katolickou nebo náboženskou literaturu. Jedním z nich byl Jiří Gruntorád, *spiritus agens* edice Popelnice, zatčený v prosinci 1980 a následujícího roku odsouzený na čtyři roky nepodmíněného trestu odnětí svobody a ještě navíc ke třem letům ochranného dohledu.

Na jaře 1983 spustily policejní orgány akci Vír, při níž byla přepadena všechna františkánská společenství po celé republice, zatčeno a uvězněno bylo patnáct osob, přes dvě stovky dalších byly vyslýchány. K domovním prohlídkám docházelo ve dnech 27. a 29. března 1983 v soukromých bytech, domech a na farách. Několik z těchto domů sloužilo jako tajný klášter, v němž žila řeholní komunita, ačkoliv pro zmatení úřadů měl pouze jednoho vlastníka. Tak tomu bylo např. u slavného domu U pelikána v Liberci, který patřil Janu Baptistovi Josefovi Bártovi a v němž žilo smíšené společenství františkánských řeholníků a řeholnic – v přízemí bydlely řádové sestry, v prvním patře bratři, nežili tedy všichni dohromady, ale „jen“ pod jednou střechou, i když i to je pro řeholní komunity neobvyklé. Liberec byl významným centrem františkánského řádového života v této době – celkem se zde nacházely tři domy obývané řeholníky. Reakcí na tento zásah byl dopis Charty 77 ze dne 3. května 1983 určený prezidentu republiky, v němž jeho autoři stručně popsali průběh zátahu a dále konfrontovali platné právní normy se skutečnou situací.⁴⁰ Chartistické dopisy státním orgánům jsou ostatně vždy koncipovány podle tohoto modelu, ne-

³⁹ KUBES, Milan – ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): Zpráva VONS č. 280. In: *Charta 77 k situaci církvi a věřících v ČSSR. Dokumenty z let 1977–1987*. Mnichov 1987, s. 202–205; PALEČEK, Pavel: Postrašit pár dědků a babek. Poslední velká razie SNB v domově přestárých kněží se odehrála v roce 1981. Lidové noviny 17. června 2000, s. 19–21.

⁴⁰ Dokument Charty 77 č. 12/83, In: KUBES, Milan – ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): op. cit., s. 99 a n.

boť vychází již ze samotného prohlášení této iniciativy (tj. upozorňovat na porušování platných zákonů). Platné právo přímo nezakazovalo existenci řádů a kongregací, ale faktické fungování řeholí bylo znemožňováno – veřejné přijímání řeholního dorostu bylo zakázané, nošení hábitu a život v komunitě rovněž.

Pronikání na povrch

Po polovině osmdesátých let se již zmíněné paralelní a skryté projevy náboženského života začínají ojedinelé objevovat ve veřejném prostoru. Prvním dokladem, kdy dochází k veřejnému vystoupení a vyslovení svobodného náboženského postoje a jeho prolnutí s manifestací za dodržování lidských práv a náboženských svobod, se stala pouť konaná v červenci 1985 na Velehradě u příležitosti tisícistého výročí úmrtí sv. Metoděje. Pouť proběhla ve dvou etapách – první se konala 10. dubna 1985, šlo o kněžskou pouť, již bylo přítomno asi devět set duchovních a sedm tisíc laiků.

Pouti v červenci se zúčastnilo odhadem asi 150 tisíc lidí z celé republiky, některé odhady hovoří až o čtvrt milionu poutníků, značnou část tvořili mladí lidé do 25 let věku.⁴¹ Počet shromážděných je zajímavý také vzhledem k tomu, že o termínu konání poutě mlčela média a to dokonce i Katolické noviny, které byly ovšem pod silným cenzurním dohledem a v této době již byly bez církevního schválení (od listopadu 1982).⁴² Pokud se již lidé o konané události dozvěděli, měla být jejich pozornost odkloněna jiným směrem:

„Asi ještě nikdy nezažila tato část východní Moravy takový kulturní boom. V širokém dalekém okolí – včetně samotného Velehradu – nebylo snad jediné obce, kde by se ve dnech 6.-7. července nekonal hasičský či myslivecký bál, ochotnické představení, sportovní utkání, výstava květin nebo drobného zvířectva či kam by alespoň nezavítaly houpačky, kolo-toče, střelnice a jiné pouťové atrakce, nemluvě o schůzích nejrůznějších spolků a organizací s pokud možno povinnou účastí.“⁴³

⁴¹ Vzpomínky poutníků přetiskl mj. časopis Studie I/1986, který čerpal ze samizdatového časopisu Informace o církvi č. 10/1985 a přináší je na s. 36 v rubrice Dokumentace.

⁴² K bližším okolnostem a ke sporu kardinála Tomáška s *Katolickými novinami* viz NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha 2007, s. 122–127.

⁴³ BENDA, Václav: *Jak dál...*, op. cit., s. 8.

I pro odhodlané poutníky nebylo snadné dostat se na místo – pravidelné autobusové linky byly odkloněny, objednané zájezdy zrušeny, cestující po vlastní ose perlustrovala policie. Všechny tyto překážky nachystané na potenciální návštěvníky velehradského shromáždění nebyly samozřejmě náhodné, ale vycházely z aktivit Stb pracující v součinnosti s policií (VB) a národními výbory. Podle příslušných instrukcí měla být „*maximálně omezena účast věřících i duchovních a organizována bezpečnostní opatření na přístupových cestách.*“⁴⁴ Důstojný průběh poutě mělo narušit mnoho policistů v civilu, kteří fotografovali účastníky a na jejichž chování bylo na první pohled patrné, že jsou na mši poprvé a nechápou, co se okolo nich odehrává. Jak ukazuje počet přítomných na cyrilometodějských oslavách i jejich průběh popsany níže, minula se tato preventivní policejní opatření svým cílem. Zprávy Stb hodnotící průběh pouti konstatují, že se alespoň podařilo zajistit bezpečnost občanů a vládní delegace a dále zabránit kontaktům členů vatikánské delegace s věřícími. Neúspěch opatření byl připisován ‚nelegální církvi a jejím exponentům.‘ Za ‚čelní představitele nelegální církve‘ byli příslušníky Stb považováni Josef Zvěřina⁴⁵ a Oto Mádr.⁴⁶

Na tomto místě si dovoluji malou odbočku názorně dokreslující způsob myšlení příslušníků tajné i veřejné policie – byla pro ně nepochopitelná představa, že by lidé byli schopni jednat spontánně a dozvědět se i o událostech, o nichž oficiální tisk a média záměrně neinformují. Také v případě velehradské pouti panoval mezi policisty názor, že církev disponuje jakousi centrálou, která veškerou ‚nelegální‘ činnost řídí a koordinuje. Podobnou zkušenost ostatně učinil již o několik let dříve Ivan Martin Jirous po té, co byli v Českých Budějovicích zmláceni a zadrženi příznivci undergroundové hudby mířící na koncert do nedalekého Rudolfova:

„Vyšetřovatelé především pátrali po tom, jak se o koncertu [zadržení] dozvěděli. Síla lidí z celé republiky je samozřejmě zarazila. Ostatně Daně Němcové říkali na národním výboru v Rudolfově, kde vysvětlovala, proč ona a její dcery nezaplatí uloženou pokutu: „Neříkejte nám, že to nebylo organizovaný! My, když pořádáme nějakou schůzi, tak nám dá práci dostat tam lidi, a tady byli lidi až z Košic!“ Pravdu má Egon Bondy

⁴⁴ AMV ČR, fond X. S-SNB, inv. jedn. 378, ‚Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.–4. čtvrtletí 1985‘.

⁴⁵ Více k jeho životu viz Biogramy a KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha 1997.

⁴⁶ AMV ČR, fond X. S-SNB, inv. jedn. 378, ‚Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.–4. čtvrtletí 1985‘; K osobnosti O. Mádra viz Biogramy a dále např. MÁDR, Oto: *Slovo o této době*. Praha 1992.

v *Invalidních sourozencích*, když říká o establishmentácích: „Ale největší horror, na jaký se neodvážím ani pomyslet, je představa, že by se lidé mohli řídit sami.“⁴⁷

Oslavám na Velehradě byl přítomen samozřejmě i kardinál František Tomášek⁴⁸, arcibiskup pražský a primas český, který jako svého koncelebranta přivedl papežova zástupce kardinála Agostina Casaroliho. Přesto, že byl na oslavy již na počátku roku 1984 pozván sám papež Jan Pavel II. a jeho návštěva byla požadována také mnoha tisíci lidmi podepsanými pod peticí s tímto přáním, byla jeho návštěva vládou zamítnuta jakožto nežádoucí. Představitelé *moci* se pokusili využít velehradskou pouť k tomu, aby vyzněla jako jakási mírová slavnost. Shromáždění lidí, kteří si uvědomovali svou sílu, jednotu a také to, že přišli na náboženskou slavnost, vypískali již v počátku projevy předsedy ONV z Uherského Hradiště Zdeňka Lapčíka a českého ministra kultury Milana Klusáka.

Anonymní moravský mladík⁴⁹ ukazuje různé roviny, v nichž je možno chápat toto gesto odmítnutí – ozývá se v něm protest nashromážděný několika generacemi proti pronásledování církve a jejímu těžkému životu v reálném socialismu. Jako další uvádí duchovní rozměr věčného konfliktu mezi ateistickým režimem a církví, který se zde téměř symbolicky ozývá ve slově „svatý“, jež bylo skandováním spontánně doplněno do projevu M. Klusáka hovořícího o jednom z věrozvěstů pouze jako o „Metodějovi“.⁵⁰ Absence jediného epiteta a reakce, kterou to vyvolalo, ukazuje, že se srazily dva naprosto odlišné myšlenkové světy, nikoliv jen odlišné politické postoje. Jak vzpomíná přímý účastník:

„*My si s režimními ateisty asi opravdu už nemáme co říci, naše kultura a myšlení čerpá z jiných zdrojů a není proto o nic méně bohatá.*“⁵¹

K jasnému a zřetelnému postoji přispěla právě jedinečná atmosféra pouti, která byla naplněná pocitem blízkosti a svornosti a dodávala sílu

⁴⁷ JIROUS, Ivan Martin: *Magorův zápisník*. Praha 1997, s. 339–340.

⁴⁸ K němu viz Biogramy a dále např. HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav (eds.): *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?* Praha 2003.

⁴⁹ K tomu viz bezprostřední vzpomínka anonymního autora zaznamenaná 9.–11. července 1985 – Mladý Moravan: Poznámky k velehradské pouti. Studie II–IV/1986, s. 253–256.

⁵⁰ V materiálech Stb je sv. Metoději přiznáván titul „širitel slovanské vzdělanosti“ viz f. X. správy SNB, inv. j. 378, „Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.–4. čtvrtletí 1985“.

⁵¹ Mladý Moravan: Poznámky k velehradské pouti. Studie II–IV/1986, s. 253–256.

k protestnímu vyjádření, které nezůstalo pouze izolovaným výkřikem, ale pozvedlo natrvalo sebevědomí věřících. Atmosféru až lyrickým způsobem popisuje další ze zúčastněných:

„Z momentů, jež určovaly atmosféru dne, se vybavuje rozlehlá, průzračně modrá obloha, nezvykle čisté a silné dopolední slunce, jež svítilo na více než čtyřhodinové shromáždění a které jen občas zakryl vlídný, osamělý oblak, jenž letmo ochladil stínem statistický zástup. (...) To nebyl osamělý dav, poslušný hlasu demagoga, divotvářce, mystifikátora či démona propasti, který se již tolikrát shromáždil na válečných polích, politických manifestacích a sportovních stadiónech. Zde stál lid, který se opíral o cosi pevného a cítil bytostnou přítomnost čehosi neskonale mocného a pravdivého.“⁵²

Zasadit velehradskou pouť a prožitou zkušenost do kontextu církevního a společenského života se podařilo brilantním způsobem Václavu Bendovi v textu *Jak dál po Velehradě?*⁵³, v jednom z nejpolitictějších výbojů českého disentu vůbec.⁵⁴ Zaznamenal v něm prožité události, měnící se symbolické postavení kardinála Tomáška a navíc se pokusil promyslet tuto novou zkušenost jako výzvu pro církev a společnost. Vidí zde zásadní úkoly, které se dají nazvat primárně politickými – obnovit společnost, která je atomizovaná na jednotlivce, mezi nimiž již téměř neexistují žádné vazby; oživit v církvi vědomí skutečné katolicity, která v sobě obsahuje určitý sociální a občanský přesah, a překonat bariéry navršené mezi Čechy a Slováky, aniž by došlo k likvidaci národních individualit.

Proměny kardinálovy symbolické role i jeho postojů samozřejmě neunikly příslušníkům tajné policie – vzhledem k jeho vysokému věku a postavení nebylo možné jej kriminalizovat. Byla tedy zvolena jiná taktika: před každou závažnější společenskou a církevní akcí byl varován před ‚nehodnými a nepřátelskými projevy‘ a dále byli jeho poradci podrobováni ‚vynuceným pohovorům‘. Pracovníci příslušných složek Stb se snažili o diskreditaci kardinála Tomáška ve Vatikánu jakožto ‚osoby senilní, která neobjektivně zkresluje informace pro papežskou kurií o situaci v ČSSR.‘⁵⁵

⁵² JANÁT, Bohumír: Velehrad. Rozmluvy 6/1986, s. 3.

⁵³ BENDA, Václav: *Jak dál...*, op. cit.

⁵⁴ Charakteristika Jaroslava Šabaty, In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém – VANČURA, Jiří: *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech*. Praha a Brno 1997, s. 147.

⁵⁵ AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 378, ‚Vyhodnocení plánu práce – 5. odbor, roční, 1.–4. čtvrtletí 1985‘.

Úspěch velehradské pouti byl zcela zjevný, i Stb bylo zřejmé, že se tato masová akce dále a trvale promítne do sebevědomí věřících a sympatizantů církve:

„Z úspěchu na Velehradě, kde demonstrovala církev svojí sílu proti státu, si bude brát vzor pro organizování dalších akcí. Nelegální církev spolu s představiteli Charty 77 vypracovali protisocialisticky zaměřený samizdat ‚Jak dál po Velehradě‘, který se má stát návodem pro další činnost.“⁵⁶

Za příklad přímé reakce na prožitou zkušenost je možné pokládat originální dokumentární snímek, který se jako samizdat šířil v mnoha kopiích po celé republice. Videofilm s názvem *Velehrad 1985* byl poskládán z amatérských diapozitivů a zvukových záznamů poutníků. Dokument dal vzniknout nezávislé církevní iniciativě Studio Velehrad, jejímž teologickým a uměleckým patronem byl Josef Zvěřina. V čele olomouckého křesťanského videostudia stáli bratři Vladimír a Jindřich Suchánkovi a Jaroslav Dopita, kteří společně se svými spolupracovníky tvořili filmy a dokumenty s duchovní tematikou. V polovině osmdesátých let byla audio-video technika téměř nedostupná a navíc velmi nákladná. Sehnat videokameru pro práci ‚v terénu‘ bylo cosi nepředstavitelného. V. Suchánek byl profesionální filmař, a tak se s tímto nedostatkem dokázal vypořádat tvůrčím způsobem – od kněze Karla Jaška měl půjčenou videokameru, s níž během jediné noci vytvořil koláž z uplynulých velehradských událostí:

„Takže děcka si s sebou vzali foťáky, nafotili na diáky celou tu pouť [na] Velehradě. (...) Olomoucká arcidiecéze si tam zcela oficiálně dělala zvukový záznam z těch mikrofonů. To jsme dostali k dispozici. (...) [Shromáždili jsme] čtyři sta padesát diapozitivů od různých děcek a od nich [tj. od olomoucké arcidiecéze] jsme dostali k dispozici magnetofonovej záznam celý mše na kazetě. Tak jsem si to pustili a průser. Jasný všecko. V tu ránu to bylo politikum. (...) To byla první veřejná, poměrně dost hlasitá demonstrace proti komunistickému režimu, tam lidi posílali komunisty někam, naprosto otevřeně. Tak jsme si říkali: Jestliže to natočíme, tak jsme v tom po uši. Co se dá dělat. (...) My jsme to natočili, to se točilo během jedny noci, (...) protože byla zase hloupost, mít to soustředěný u sebe. (...) [Diapozitivy] se promítaly na stěnu a ty se natáčely na videokameru a do toho se používal zvukovej záznam tý mše. (...) Natočilo se to a bylo to teda zoufalý, to byla kvalita... (...) ale ono to šlo dost na odbyt.“⁵⁷

⁵⁶ ibid.

⁵⁷ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek 29. 4. 2003.

Po roce 1990 bylo Studio Velehrad začleněno do pastorační struktury Arcibiskupství olomouckého.⁵⁸

Navzdory tomu, co zde bylo řečeno v souvislosti s událostmi na Velehradě v roce 1985, je nutné nezapomínat na to, že jeden z výše uvedených velkých zásahů proti katolickým aktivitám (akce Saturn) proběhl jen ne celé tři měsíce, před poutí 11. dubna, a že soud se šesti obviněnými se konal až následujícího roku.

Druhým důležitým vstoupením katolického disentu do širšího společenského kontextu byla tzv. Moravská výzva z konce roku 1987, která se masově začala rozšiřovat následujícího roku a získala si nečekaný ohlas. Autorem petice nesoucí název *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR* byl Augustín Navrátil⁵⁹, jemuž se podařilo získat více než šest set tisíc podpisů občanů Československa, z nichž zdaleka ne všichni byli členy nějaké církve. Význam petice spočíval právě v tom, kolik lidí dokázala oslovit, a navíc propojila veřejnost v českých zemích i na Slovensku. Až do této doby se pod různé jiné petice a otevřené dopisy podepisovalo zhruba kolem jednoho tisíce signatářů – jen pro srovnání, Chartu 77 (Ch77) podepsalo za dobu její existence v době nesvobody 1898 osob.⁶⁰ Navrátilova petice byla adresovaná úřadům, požadavky byly shrnuty do jedenácti bodů, z nichž jasně vyplývala žádost o odůvodnění od státu, obnovení náboženských svobod, obsazení biskupských stolců, zajištění přístupu církve do hromadných sdělovacích prostředků, propuštění uvězněných kněží a laiků, obnovení řeholního života, etc. Kardinál Tomášek zvláštním pastýřským listem apeloval na věřící, aby se pod text dokumentu podepisovali. Před tím, než byla petice předána prezidentu republiky Gustávu Husákovi, sešel se kardinál Tomášek s aktivisty Charty 77 (bylo to 3. března 1988), kteří plně podpořili požadavky obsažené v jedenácti

>

*Petice Augustina Navrátila za náboženskou svobodu
otištěná v římském časopise Studie I/1988*

⁵⁸ Filmografie Studia Velehrad do r. 1989: Velehrad '85 (1985); Den pro agapé (1987); Setkání (1988); Biskupské svěcení v olomoucké katedrále (1989); Píseň o veliké pouti (1989), zdroj www.studiovelehrad.cz, 17. listopadu 2006; ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek 1. 4. 2003.

⁵⁹ Text petice viz např. Listy 1/1988, roč. XVIII, s. 41–43; Studie I/1988, s. 54–60. K osobnosti Augustina Navrátila viz Biogramy, k jeho nucené hospitalizaci v psychiatrických léčebnách více viz zejm. TESÁŘ, Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003.

⁶⁰ Údaj převzat z www.totalita.cz, 17. listopadu 2006.

PODNĚTY KATOLÍKŮ K ŘEŠENÍ SITUACE VĚŘÍCÍCH OBČANŮ V ČR

Dne 30. dubna 1986 zaslal František kardinál Tomášek, arcibiskup pražský a předseda sboru ordinářů ČSR, ministru kultury ČSR Dr. Milanu Klusákovi dopis s názvem *Naše aktuální problémy*.

Ve svém dopise dává podnět k novelizaci dosavadních předpisů o církevních a náboženských společnostech v ČSSR, zvláště zákona č. 218/49 Sb. o hospodářském zabezpečení církevních a náboženských společností státem, a to s vládním nařízením provádějícím tento zákon pro jednotlivé církve a náboženské společnosti.

Upozorňuje, že jde o předpisy v té době již staré 37 let, během nichž došlo ke změnám jak v československém právním řádu, tak i v oblasti církevních předpisů.

Připomíná, že dosud platné předpisy z dřívější doby jsou v praxi příčinou nejasností a pochybností jak z hlediska administrativního, tak i z hlediska postihů za jejich porušování, zvláště když v tr. zák., zejména v § 178 (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi), nejsou skutkové podstaty trestných činů uvedeny.

Očekává, že otázka novelizace základních právních předpisů o církevních a náboženských společnostech v ČSSR bude příslušnými státními orgány přezkoumána, a to za účasti zástupců církví a náboženských společností.

V dopise pak uvádí tyto *konkrétní, dosud neuspokojivě řešené problémy*:

1. *Vyučování náboženství*. Připomíná, že v našich podmínkách je to již dlouhodobý problém, a proto v této záležitosti podal jménem ordinářů ČSR žádost na naši vládu 7. července 1977 a 11. února 1980. V další žádosti, kterou podal 18. července 1980 se podepsal také předseda Sboru slovenských ordinářů, biskup Josef Feranec, neboť problém začal být naléhavý i v oblasti SSR. Tuto společnou žádost podal ještě 30. srpna 1981, 28. května 1983, 31. srpna 1983 a 7. března 1986. Dosud však neobdržel žádnou odpověď.

Návrh nové úpravy (zkráceně):

a) Vyučování náboženství mimo školu, v církevním prostoru na faře nebo v kostele.

b) Přihlášku dětí k vyučování náboženství přijímá farní úřad.

c) Rozvrh vyučování a rozdělení dětí provede na návrh duchovního správce místní ordinář.

K tomuto rozhodnutí vedly ordináře ČSR důvody, že při ustáleném vývoji vztahů mezi státem a církví je vhodná doba, aby vyučování náboženství bylo převedeno do sféry vnitřních věcí církevních.

(49) J. KADLEC, *Hus*, cit., str. 168.

2. *Problém zabezpečování kněžského dorostu.* Je naléhavě nutné obnovení CM boslovecké fakulty v Olomouci.

3. *Trvalé jáhenství.* Pro značné zmenšení počtu kněží se již nestačí uspokojovat oprávněné požadavky našich věřících. Proto je nutné zavedení trvalého jáhenství podle rozhodnutí, které vydal papež Pavel VI. dne 18. června 1967 pod názvem *Všeobecné zásady o trvalém diaconátu, který se má zavést v latinské církvi.* Žádost o státní souhlas k zavedení trvalého jáhenství byl zaslán na Sekretariát pro věci církevní při MK ČSR jménem sboru ordinářů ČSR 6. listopadu 1977, 17. března 1978 a 11. února 1980. Dosud nedošla žádná odpověď.

4. *Státní souhlas pro duchovní.* Dosavadní praxe zákona č. 218/49 Sb. o státním souhlasu je taková, že se důsledně nebere zřetel na jeho podmínky, a tak se stává, že některé farnosti jsou dlouhou dobu opuštěné a věřící se marně domáhají kněze. Je třeba zamezit svévolnému nezákonnému odnímání státního souhlasu.

5. *Řeholní společnosti.* Řeholní společnosti jak mužské, tak ženské jsou vnitřní složkou církve, takže je nelze od církve oddělovat. Proto, když naše státní správa dala souhlas mezi 18 církvemi i pro církev římskokatolickou, tím vzala na vědomí i strukturu naší církve, do níž patří i řehole. A právo skládat řeholní sliby je vnitřní záležitostí církve a zároveň vnitřním aktem svědomí každého pokřtěného člověka. Protože i v sousedních socialistických státech existují řeholní společnosti, je plně oprávněná i naše žádost o legalizaci řeholních společností včetně přijímání nových členů.

6. *Náboženský tisk.* Skutečnost je taková, že věřící občané nedostanou v běžném prodeji žádnou katolickou knihu. Stejně je tomu i s náboženskými časopisy. Je třeba zabezpečit v plném rozsahu náboženské publikace podle skutečných potřeb věřících.

7. *Exercicie pro laiky.* Ve vnitřní struktuře církve se považuje za samozřejmé, aby bylo zabezpečené konání exercicií neboli duchovních cvičení pro laiky. Žádost o souhlas ke konání exercicií pro laiky byl podán na Sekretariát pro věci církevní 28. prosince 1980 a 30. ledna 1982. Dosud nebyl zodpovězen.

8. *Nebezpečí mravní nejistoty věřících.* Přesto, že v roce 1954 vyšel oběžník ministerstva vnitra, kterým se ruší veřejná evidence náboženské příslušnosti, je skutečnost taková, že ve školách všech kategorií a na pracovištích různým jiným způsobem se to nejen zjišťuje, ale je i dost případů, že se z toho dělají známé závěry. Vyvolává to oprávněný pocit diskriminace a nespokojenosti, což jistě není žádoucí.

9. *Obsazení diecézí ČSSR řádnými diecézními biskupy.* V naší církevní oblasti ČSSR je celkem 13 diecézí, avšak již delší řadu let 10 diecézí je bez řádného diecézního biskupa. Proto dosud u nás není možno ustanovit *Biskupskou konferenci.* Ve všech sousedních socialistických státech jsou řádně obsazeny všechny diecéze. Proč tomu není i u nás?

Jako věřící občané plně podporujeme podnět Otce Františka kardinála Tomáška ze dne 30. dubna 1986, ve kterém předložil některé zvlášť naléhavé problémy, které je nutno řešit. Zvláště nás však znepokojuje, že na všechna jeho dosavadní písemná podání učiněná v posledních letech nedostal vůbec žádnou odpověď, přestože se obrátil na různé kompetentní státní orgány!

Protože v závěru svého dopisu Otec František kardinál Tomášek připomíná, že problémy, které ve svém podání uvádí, jsou jen některé, a to zvlášť naléhavé, že je však ještě řada problémů dalších, chtěli bychom na ně upozornit. Proto předkládáme ještě další návrhy k nápravě dosavadních nedostatků a na vytvoření podmínek pro lepší náboženský život u nás. K těmto našim návrhům pak včleňujeme i problémy uvedené Otcem kardinálem Tomáškem, abychom již navrhli ucelené kompletní řešení současného stavu v náboženské oblasti u nás.

1. *Základním našim požadavkem je odluka cirkve od státu, z níž by vyplývalo, že se stát nebude vměšovat do organizace a činnosti cirkve. Z tohoto základního požadavku vyplývá většina ostatních našich návrhů, i když jejich dodržování by mělo být samozřejmé i v případě, kdy odluka cirkve od státu není.*

2. *Žádáme, aby státní orgány nebránily jmenování nových biskupů. Toto jmenování nových biskupů ať se stane vnitřní záležitostí cirkve, do něhož by stát nezasahoval.*

3. *Žádáme, aby státní orgány nezasahovaly do jmenování kněží do duchovní správy farností. Všechna organizační opatření v této věci ať jsou převedena do sféry vnitřních záležitostí církevních.*

4. *Žádáme, aby státní orgány nezasahovaly do výběru a neurčovaly počet studujících na teologických fakultách a rovněž aby nezasahovaly do výběru vyučujících.*

5. *Žádáme obnovení CM bohoslovecké fakulty v Olomouci.*

6. *Žádáme zavedení trvalého jáhenství podle rozhodnutí papeže Pavla VI. ze dne 18. června 1967 pod názvem *Všeobecné zásady o trvalém diakonátu, který se má zavést v latinské cirkvi.**

7. *Žádáme, aby byla obnovena činnost všech dosavadních mužských i ženských řeholních společností včetně přijímání nových členů, jako je to i v sousední NDR a Polsku.*

8. *Žádáme, aby bylo uznáno právo věřících vytvářet volná laická náboženská společenství, která jako neformální komunita různého věkového a sociálního složení usměrňovaná knězem, podle koncilního dekretu o laicích *Apostolicam actuositatem* (IV, 18), slouží duchovnímu růstu jejich členů. Tato společenství jsou u evangelických křesťanů odedávna samozřejmá a v současné době existují i u katolických křesťanů jak v západních zemích, tak např. v NDR, Polsku i v Maďarsku.*

9. *Žádáme, aby vyučování náboženství se konalo mimo školu, buď v církevním prostoru na faře, v kostele nebo v jiných budovách. Aby bylo převedeno do sféry vnitřních věcí církevních. Přihlášky dětí k vyučování ať se podávají farnímu úřadu a rozsah vyučování, rozdělení dětí ať provede na návrh duchovního správce místní ordinář.*

10. *Žádáme, aby bylo dovoleno navštěvovat kněžím vězení a nemocnice, když si to pacienti, vězni nebo jejich příbuzní přejí, ale i na základě vlastního přání kněze. Umožnit náboženské obřady ve věznicích a nemocnicích. Dovolit věřícím ve výkonu trestu nosit kříže a další náboženské symboly a také mít u sebe náboženskou literaturu. Umožnit jim zpověď a duchovní rozhovory s kněžími.*

11. *Žádáme souhlas ke konání exercicií neboli duchovních cvičení pro laiky.*

12. *Žádáme, aby každé farní společenství u nás mohlo mít farní radu, jako je to i u jiných církví a v jiných státech, v níž by laici byli nápomocni kněžím, aby se společně pomáhaly řešit problémy farností, a také proto, aby se mohla racionalizovat duchovní správa.*

13. *Žádáme možnost vzájemného styku s křesťanskými organizacemi v celém světě podle vlastního výběru.*

14. *Žádáme, aby věřícím občanům bylo umožněno organizování a účast, ať již samostatně nebo společně, i na poutní místa v zahraničí.*

15. *Žádáme, aby věřícím občanům byly v plném rozsahu zabezpečeny náboženské publikace podle skutečných potřeb věřících. Umožnit založení náboženských nakladatelství pod vedením církevních představitelů, povolit vydávání náboženských časopisů různého zaměření, povolit otevření veřejných knihoven a čítáren s náboženskou literaturou.*

16. *Žádáme, aby různé opisování a rozšiřování náboženských textů nebylo považováno za nedovolené podnikání nebo jiný trestný čin nebo přečin.*

17. Žádáme možnost odebírání náboženské literatury ze zahraničí podle zájmů a potřeb věřících. Proto žádáme, aby tato literatura nebyla celními orgány zabavována.

18. Žádáme právo na pořad v rozhlase a televizi po dohodě se Sborem ordinátů ČSR nebo později s předsedou biskupské konference.

19. Žádáme, aby bylo zamezeno záměrné rušení vatikánského rozhlasu v české a slovenské řeči a také vysílání mše svaté v české a slovenské řeči vysílané každou neděli rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa.

20. Žádáme, aby byla dovolena nejen ateistická propaganda, ale aby bylo dovoleno a umožněno i veřejné šíření křesťanského učení, jak duchovními osobami, tak i laiky. Proto také žádáme, tak jako je využívaným právem marxistů a jiných ateistů kritické hodnocení náboženství a církví, tak aby byla dána stejná možnost křesťanům a jiným občanům, aby i oni ve svých publikacích a veřejném životě mohli podrobit kritickému hodnocení učení marxismu-leninismu a aby tato činnost nebyla posuzována jako nějaký trestný čin.

21. Žádáme, aby byly vráceny zabrané církevní budovy, které si z vlastních prostředků pořídili věřící občané a které jsou potřebné pro činnost církve, včetně budov na poutních místech, exercičních domů, budov bohosloveckých fakult, zabraných budov řeholních společností i s příslušenstvím.

22. Žádáme, aby byla umožněna stavba nových kostelů tam, kde jich je potřeba.

23. Žádáme zamezení svévolného odstraňování křížů, soch, kapliček a jiných náboženských a kulturních památek po našich předcích z návsi, cest, měst a jiných míst.

24. Žádáme, aby pravomoc církevních tajemníků byla omezena a vymezena na základě marxistické zásady, že »církev se musí stát svobodným, na státní moci nezávislým spolkem občanů stejného smýšlení«. Z toho důvodu ať je z pravomoci církevních tajemníků vyčleněna pravomoc zasahovat do jmenování, přeložení i výkonu činnosti duchovních a zasahovat do všech ostatních věcí, které ve většině demokratických státních jsou vnitřní záležitostí církví.

25. Žádáme urychlenou a důslednou rehabilitaci nezákonně odsouzených kněží, řeholníků a aktivních náboženských laiků.

26. Žádáme zamezení diskriminace věřících křesťanů v zaměstnání, především ve školství.

27. Žádáme, aby věřící občané měli možnost v rámci petičního práva vždy se vyjadřovat k jakýmkoli problémům, o kterých jsou přesvědčeni, že je jejich morální povinností se k nim vyjádřit. Žádáme také, aby za tuto svoji aktivitu pak nebyli obviňováni z nezákonné činnosti a aby jim nebyl petiční materiál zabavován.

28. Žádáme, aby byly zrušeny všechny právní předpisy, které neoprávněně kriminalisují značnou část náboženské činnosti duchovních i laiků.

29. Žádáme doplnění nebo úpravu těchto článků naší dosavadní ústavy:

a) Článek 16 ústavy, ve kterém je uvedeno, že »veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu«, nutno pozměnit tak, aby se nebránilo církvi v jejím vlivu v kulturní oblasti, rozvoji vzdělání a v její úloze výchovy a výuky i malých dětí.

b) Článek 20, odstavec 2 doplnit, aby zněl takto: »Rovnoprávnost všech občanů bez zřetele na národnost, rasu a náboženství je zaručena.«

c) Článek 24, odstavec 3, ve kterém je uvedeno, že »veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru ...«, nutno pozměnit v tom smyslu, aby bylo respektováno právní rodičů, aby výchova jejich dětí byla v souladu s jejich náboženským přesvědčením.

d) Článek 28, odstavec 1, ve kterém je uvedeno, že »je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku«, je nutno doplnit v tom smyslu, aby se zrovnoprávnila protináboženská i náboženská propaganda. Umožnit církví svobodně využívat všech sdělovacích prostředků.

e) Článek 32, odstavec 1 uvádí: »Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání i provádět náboženské úkony«, doplnit v tom smyslu, aby svoji víru kněz i laik mohl nejen vyznávat, ale i veřejně šířit.

30. Žádáme také, aby všechny platné zákony a závazné právní předpisy dotýkající se přímo nebo i nepřímo náboženské oblasti byly uvedeny do souladu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech, jak je uvedeno v článku 2 tohoto paktu. Jde zvláště o dodržování těchto článků paktu: článek 18, týkající se práva občanů na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; článek 19, týkající se práva občanů zastávat svůj názor bez překážky; článek 20, týkající se zákazu jakékoli národní, rasové a náboženské nenávisti; článek 21, uznávající právo občanů na pokojné shromažďování; článek 22, uznávající právo občanů na svobodu sdružovat se s jinými; článek 26, zakazující jakoukoli diskriminaci podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, politického nebo jiného přesvědčení atd.; článek 27, uznávající právo etnických, náboženských nebo jazykových menšin na užívání své vlastní kultury, vyznávání a projevu svého vlastního náboženství.

31. Žádáme, aby byla utvořena smíšená komise složená ze zástupců státních orgánů a zástupců katolické církve včetně laiků jmenovaných Otcem kardinálem Tomáškem a podobně i se zástupci katolické církve ze Slovenska, která by se našimi návrhy zabývala a je řešila.

V hodnocení současné situace a v námi podporovaných návrzích Otce kardinála Tomáška i v našich dalších návrzích k nápravě dosavadních nedostatků vycházíme z možností, které nám poskytuje z přijatých a ratifikovaných Helsinských dokumentů, a povinnosti státních orgánů dodržovat základní zásady marxismu-leninismu ve vztahu k náboženství, v nichž je uvedeno:

- každý musí mít volnost vyznávat jakékoli náboženství nebo nevyznávat žádné náboženství;
- dělat nějaké rozdíly mezi občany, pokud jde o jejich práva, v souvislosti s jejich náboženstvím, je naprosto nepřipustné;
- z oficiálních dokumentů musí být bezpodmínečně odstraněna jakákoli zmínka o tom či onom vyznání občanů;
- *církev se musí stát úplně svobodnými, na státní moci nezávislými spolky občanů stejného smýšlení;*
- *jen důsledné splnění těchto požadavků může skoncovat s hanebnou a prokletou minulostí, kdy církev byla v nevolnické závislosti na státu (Marx-Engels, O ateismu, 1974, str. 137).*

Ztotožňujeme se proto také se stanoviskem nynějšího Svatého otce Jana Pavla II., který ve své encyklice *Vykupitel člověka* uvádí: »Je proto těžké přijmout třeba i jen z čistě lidského stanoviska, podle něhož pouze ateismus má občanské právo ve veřejném a společenském životě, zatímco věřící jakoby ze zásady jsou sotva trpěni anebo se s nimi jedná jako s občany nižší třídy, či dokonce – ano i to se stalo – jsou zcela zbaveni občanských práv.« Dále pokračuje: »Přesto však v moci svého úřadu se chci jménem věřících celého světa obrátit na ty, na nichž nějakým způsobem závisí organizace veřejného společenského života. Žádám je snažně, aby respektovali práva náboženství a působení církve. Není to prosba o nějakou výsadu, nýbrž o respektování zásadního

práva, jehož uplatňování je jedním ze zásadních měřítek opravdového lidského pokroku v každém režimu, společnosti, systému či prostředí.«

Tyto naše návrhy, přání a podněty nelze pokládat za nějaké maximalistické požadavky, ale za nutné potřeby církve, které jsou běžně uplatňované a také dodržované ve všech svobodných demokratických státech, ať již s odlukou církví od státu nebo bez ní. K těmto našim návrhům dala podnět důkladná »inventarizace« všech dosud neřešených nebo dosud nevyřešených problémů mezi státem a katolickou církví, které vznikly po roce 1948 a které dosud přetrvávají. Připomínáme, že v předchozím období našeho samostatného státu po roce 1918 tyto problémy buď vůbec neexistovaly, a pokud se nějaké vyskytly, byly vždy vyřešeny k oboustranné spokojenosti.

Inspirací pro naši angažovanost v této oblasti vztahu církve se státem jsou nám také směrnice uvedené v encyklice Jana XXIII. *Pacem in terris*, ve které je uvedeno:

- Autorita je především moc duchovního rázu ... nikdo nemá právo dělat vnitřní nátlak na druhého (str. 24).

- Veřejná moc tedy může zavazovat ve svědomí pouze tehdy, když její autorita je ve vnitřním vztahu s autoritou Boží a má-li na ní podíl. Moc vládnout je požadavek rázu duchovního a pochází od Boha. Jestliže tedy vládcí světů ukládají zákony nebo poroučejí, co je v rozporu s tímto řádem, a tedy i s vůlí Boží, pak jejich příkazy a zákony nemají závaznou sílu pro svědomí občanů, *protože více musíme poslouchat Boha nežli lidi* ... Lidský zákon je potud zákonem, pokud je ve shodě se zdravým rozumem ... je-li zákon v rozporu s příkazem rozumu ... přestává být zákonem a stává se spíše činem násilným (str. 25).

- V dnešní době společné blaho záleží především v tom, aby byla zachována osobní práva a povinnosti občanů (str. 28).

- Když tedy nositelé veřejné moci neuznávají nebo porušují práva občanů, provinují se proti povinnostem svého úřadu, a nejen to, jejich rozkazy nemají závaznou moc (str. 29).

- Základním úkolem veřejné moci je řídit a harmonicky upravovat vztahy lidí sdružených ve společnosti, a to tak, aby jedni, užívající svých práv, neomezovali jiné v jejich právech. Za druhé, aby nikdo obranou svých práv nepřekážel druhým v plnění jejich povinností, a konečně, aby práva všech byla s účinností uchováвана neporušena, a byla-li snad porušena, aby se jich občanům znovu dostalo (str. 30).

V části V. *Napomenutí a výzvy věřícím* je uvedeno:

- Všem lidem dobré vůle připadá složitý úkol: Obnovit vztahy lidského soužití na základě pravdy, spravedlnosti, lásky, svobody ... Jistěže není mnoho takových lidí, kteří si to vzali za svůj životní úkol a kteří si tak získávají opravdu velké zásluhy o lidskou společnost. Jim náleží naše veřejná pochvala, ale též se k nim nese naléhavá výzva, aby vytrvali ve své spásnosné práci. Současně nás utěšuje naděje, že jejich počet poroste, a to především z řad katolíků, kteří jsou si vědomi své povinnosti a nechají se vést láskou (str. 64).

Doufáme, že nalezneme u představitelů našeho veřejného života, k nimž se přímo i prostřednictvím svých církevních představitelů obrácíme s těmito podněty a návrhy, pochopení a snahu zajistit nám účinným způsobem vnější podmínky pro rozvoj vnitřního života duchovního a zajištění lepší budoucnosti nás všech.

Dáno na první neděli adventní 1987, v den zahájení roku Anežky Přemyslovny a v den zahájení velkého díla duchovní obnovy: desetiletou přípravu na Milénium – tisíciletou památku mučednické smrti svatého Vojtěcha – vyhlášené společným pastýřským listem našich biskupů a administrátorů českých a moravských diecézí, k němuž se také my připojujeme a jej plně podporujeme.

Oznámení o zahájení podpisové akce od 1. ledna 1988 za prosazení uvedených návrhů zasláno na Generální prokuraturu ČSR doporučeným dopisem ze dne 7. prosince 1987.

AUGUSTIN NAVRÁTIL (Lutopecny) (*)

SEZNÁMENÍ A VÝZVA

Seznámení s návrhy věřících občanů

Generální tajemník KSČ Miloš Jakeš
Předseda vlády ČSSR Lubomír Štrougal
Ředitel sekretariátu pro věci církevní Vladimír Janků
Svatý otec Jan Pavel II.
Papežský nuncius arcibiskup F. Colasuono
František kardinál Tomášek, arcibiskup pražský

Protože je všeobecně známá a představiteli církve i státu všeobecně uznávaná skutečnost, že ve vztahu mezi církví a státem je řada dosud nevyřešených problémů, které vznikly v období po roce 1948, rozhodli jsme se provést jejich důkladný rozbor. Výsledkem je 31 bodů návrhů, jejichž splnění by vedlo k nápravě dosavadních nedostatků. Nejsou to nějaké maximalistické požadavky, ale nutné předpoklady pro svobodný rozvoj církve. Tyto návrhy jsou uvedeny v petici s názvem *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSR*. Její podpisování zahájíme 1. ledna 1988.

V hodnocení současného stavu a pro zlepšení dosavadní situace v náboženské oblasti jsme vycházeli ze základních zásad marxismu-leninismu, v nichž je uvedeno, že církve se musí stát úplně svobodnými, na státní moci nezávislými spolky občanů stejného smýšlení. Že jen důsledné splnění těchto požadavků může skoncovat s hanebnou a prokletou minulostí, kdy církev byla v nevolnické závislosti na státě.

Ztotožňujeme se proto také se stanoviskem nynějšího Svatého otce Jana Pavla II., který ve své encyklice *Vykupitel člověka* uvádí: »Z moci svého úřadu se chci jménem věřících celého světa obrátit na ty, na nichž nějakým způsobem závisí organizace veřejného společenského života. Žádám je snažně, aby respektovali práva náboženství a působení církve. Není to prosba o nějakou výsadu, nýbrž o respektování zásadního práva, jehož uplatňování je jedním ze zásadních měřítek opravdového lidského pokroku v každém režimu, společnosti, systému či prostředí.«

Zdůrazňujeme také, že i v sousedních socialistických státech jako NDR, Polsku i Maďarsku většina požadavků obsažená v našich návrzích je již splněna, a jak jsme informováni z našich sdělovacích prostředků, tak i v SSSR byla utvořena rada pro náboženské záležitosti a její předseda profesor Leonid Kolesnikov prohlásil, že za jeden z prvořadých úkolů pokládá rada obeznámit se s požadavky a přáními věřících a poskytování pomoci při řešení vznikajících problémů. Současně uvádí, že neřešených problémů se nahromadilo mnoho, a proto je třeba všechny požadavky věřících posoudit a je řešit. Proč by se tedy mělo u nás stále otálet, proč bychom měli být poslední při řešení těchto problémů?

(*) Vychází bez vědomí autora.

Obracíme se na vás s tímto dopisem právě v této době, protože 15.-17. prosince jednala delegace ČSSR a Vatikánu o otázkách katolické církve v ČSSR v Římě bez konkrétních výsledků s tím, že rozhovory mají pokračovat ve druhé polovině ledna v Praze. Věříme, že při tomto jednání vezmete v úvahu i naše návrhy uvedené v této petici.

Obracíme se na vás také v době, kdy je všeobecně veřejně uznávána nutnost demokratizace celé společnosti a zachování míru na světě. Proto s upřímnou nadějí očekáváme vyřešení našich problémů, protože nemůže být mír, pokud nebude náboženská svoboda. Z toho důvodu se jako věřící občané nejen zúčastníme podpisové akce, ale především se také budeme modlit za svobodu pro církve, za právo, pravdu a spravedlnost u nás, za mír na celém světě.

Lutopecny, 20. prosince 1987

Příloha: 1. Šestistránková petice s 31 body návrhů .

2. Dvoustránková výzva věřícím

Výzva věřícím

Bratři a sestry! »Vzpřimte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupění« (Lk 22, 28). »A to všechno proto, že víte, jaký je nyní čas: že vám už nastala hodina, kdy je třeba probrat se ze spánku ... Noc pokročila a den se přiblížil ...« (Řím 13, 11-12).

Těmito aktuálními slovy Písma svatého začíná společný pastýřský list biskupů a administrátorů českých a moravských diecézí na první neděli adventní v tomto roce, kterým se také zahajuje velké dílo duchovní obnovy rozvržené do deseti let.

K tomuto dílu duchovní obnovy, které je zaměřené nejen do vlastních řad církve, ale na celý náš národ, se jistě všichni věřící aktivně připojí a je plně podpoří. K tomu by však také bylo třeba zajistit svobodný rozvoj církve.

Je všeobecně známá a představiteli církve i státu všeobecně uznávaná skutečnost, že ve vztahu mezi církví a státem je řada dosud nevyřešených problémů, které vznikly v období po roce 1948 a které v prvním období naší samostatnosti po roce 1918 buď vůbec neexistovaly nebo, pokud se nějaké vyskytly, tak byly k oboustranné spokojenosti vždy vyřešeny.

Již v minulých letech se pokoušel jak Otec kardinál Tomášek, tak i řada laiků ve svých dopisech, různých podnětech a peticích adresovaných příslušným orgánům o sjednání nápravy, ovšem vždy bezvýsledně.

Protože Otci kardinálovi Tomáškovi bylo kdysi řečeno, že je »generál bez vojska«, že snad všichni ostatní věřící občané včetně duchovních jsou se současným stavem v náboženské oblasti u nás spokojeni, že jim vyhovuje, rozhodli jsme se provést důkladný rozbor všech dosud neřešených nebo dosud nevyřešených problémů v náboženské oblasti mezi církví a státem a výsledek zveřejnit v návrzích, které by vedly k nápravě dosavadních nedostatků.

Tak to činíme v petici s názvem *Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů ČSR*, která navazuje na dopis Otce kardinála Tomáška ze dne 30. dubna 1986 a má 31 návrhů v uvedené oblasti. Nejsou to maximalistické požadavky, ale nutné předpoklady pro svobodný rozvoj církve.

Proč uvedená petice právě v této formě a ne v jiné, proč právě takového obsahu a rozsahu a proč ne jinak? Proč právě nyní zahajujeme její podpisování?

1. *Proč tato petice neobsahuje žádnou kritiku o zodpovědnosti státních orgánů za současný stav?*

Ze zkušenosti minulých let s organizováním podobných podpisových akcí vyplývá, že nutno vyloučit jakoukoli kritiku státních orgánů v souvislosti se současným, pro

věřící občany velmi nepříznivým stavem v této oblasti, protože organizátoři a všichni aktivní spolupracovníci při podpisové akci (nikoli podpisující občan) by mohli být obviněni z trestného činu pobuřování podle § 100 tr. zák., protože mj. i kritika »přehnaná«, »jednostranná« nebo »při níž se použije přirovnání« ... může být pokládána za pobuřování.

Proto se v této petici kritika státních orgánů nevyskytuje a proto se její obsah soustřeďuje na poměrně přesně vymezené návrhy k zlepšení současného stavu v náboženské oblasti, pro jejichž přijetí a uskutečnění se dovoláváme dodržování základních zásad marxismu-leninismu, mezinárodně uznávaného a ratifikovaného paktu o občanských a politických právech a encykliky papeže Jana Pavla II. *Vykupitel člověka*.

2. *Proč tato petice obsahuje právě 31 návrhů, proč právě tyto návrhy a proč ne jiné?*

Aby bylo jasno. I při úplném souhlasu s uvedenými návrhy by bylo možné je formulovat také poněkud jinak a jejich počet by stejně tak mohl být dvacet nebo čtyřicet, podle toho, jestli by se některé návrhy sdružily nebo naopak jestli by se rozvedly. A co se týká taktiky, pak možno uvést, že naši taktikou je zcela úplná otevřenost, přímost, a to ve všem a vůči všem, omezená jen nutností vyhnout se obvinění z trestného činu. Proto je tam také např. uveden návrh č. 21, v němž žádáme vrácení zabraných církevních budov. Především budov na poutních místech, exercičních domů, budov bohosloveckých fakult, zabraných řeholních budov s příslušenstvím atp., potřebných k činnosti církve, aby např. při povolení řádů tito nebyli nuceni pro současný nebo budoucí stav svých členů si znovu budovat kláštery, když z vlastních prostředků si je již vybudovali. *Zase aby bylo jasno! Nežádáme vrácení statků, polností a podobných nemovitostí, ale rozhodně se nemíníme vzdát a handrkovat se o užívání nemovitostí k činnosti církve potřebných.*

Stejně tak je to s návrhem č. 19, ve kterém žádáme zamezení rušení zahraničního rozhlasu s náboženským pořadem. Je skutečností, že pokud nebudeme mít možnost vlastního přístupu do rozhlasu a televize, tak dotud budou naši věřící odkázáni na media ze zahraničí. Tak jakýpak ohled, abychom snad »nedráždili«.

Domnívám se však, že oprávněně není v petici uvedeno, aby byl např. článek 37, odstavec 2 Ústavy doplněn tak, aby legalizoval právo na náhradní vojenskou službu u branců, kterým svědomí brání ve službě v ozbrojených složkách, přestože bych s uvedeným řešením nejen já, ale i většina věřících souhlasila. Tento návrh není uveden, protože se přímo netýká vztahů mezi církví a státem.

Tolik k formě, obsahu a rozsahu petice.

3. *Proč právě nyní dozněla doba k vyvinutí maximálního úsilí a k maximální angažovanosti věřících k docílení zásadního obratu ve vztahu státu k církvi?*

a) Aby dílo duchovní obnovy, a to nejen církve, ale i celé naší společnosti, které bylo vyhlášeno společným pastýřským listem biskupů a ordinářů českých a moravských diecézí, se co nejlépe vydařilo, k tomu je zapotřebí, aby katolické církvi – ale nejen jí – bylo umožněno takové postavení ve společnosti, jaké jí právem náleží ve všech svobodných demokratických státech, totiž, *aby se stala svobodnou, na státní moci nezávislou církví.*

b) Ve všech sousedních socialistických státech jako NDR, Polsku i Maďarsku větší na požadavků obsažená v našich návrzích je již dávno splněna, a jak jsme informováni v našich sdělovacích prostředcích, tak i v SSSR byla vytvořena rada pro náboženské záležitosti a její předseda Leonid Kolesnikov prohlásil, že za jeden z prvořadých úkolů pokládá rada *obeznámení s požadavky a přáními věřících a poskytování pomoci při řešení vznikajících problémů. Současně uvádí, že neřešených problémů se nahromadilo mnoho, a proto je třeba všechny požadavky věřících posoudit a je řešit.* Takto bylo postupováno již

dříve v ostatních socialistických státech. Dosud tyto záležitosti nebyly řešeny a vyřešeny jen v Rumunsku, především však v Albánii. *Proč by se tedy mělo u nás stále otálet, proč bychom měli být poslední při řešení těchto problémů?*

c) Současný stav, kdy většina diecézí není obsazena řádnými diecézními biskupy a všechny ostatní problémy uvedené v 31 bodech našich návrhů spolu s různými postihy duchovních i laiků za aktivní činnost v náboženské oblasti dosáhly takového rozsahu, že již nelze déle mlčet, protože se zdá, jako by šlo o duchovní genocidu, když v konfrontaci myšlenek a názorů nemůžeme být poraženi.

Bratři a sestry! Všichni víme, že zásadou křesťana je: »Modli se a pracuj!« Všichni také víme, že na prvním místě je modlitba. Všichni také víme, že pod pojmem pracovat se nemíní jen práce v našem zaměstnání a práce pro naši rodinu, ale i práce pro veřejné blaho, pro společnost, jak nás k této činnosti nabádá Jan XXIII. ve své encyklice *Pacem in terris*. Všichni také známe podobenství o hřivnách. Máme také své vlohy, své zájmy, objekty své angažovanosti. Přesto nastane někdy doba, kdy je třeba soustředit většinu svého úsilí na nějakou oblast, ve které je naléhavě třeba zasáhnout. A domnívám se, že ta doba nyní nastala! Zanechme tedy vzájemných malicherných sporů a soustředíme své síly za uznání svobodné, na státní moci nezávislé církve!

Ano, »vzpřimte se a zdvihněte hlavu!« »... nastala hodina, kdy je třeba probrat se ze spánku.« *Dejte najevo svůj názor! Podepište petici, pokud s ní souhlasíte! A především, modlete se za svobodu pro církev, za právo, pravdu, spravedlnost u nás!*

Lutopecny, 10. prosince 1987

ADALBERTINUM 1988-1997 DESETILETÍ SVATÉHO VOJTĚCHA - CESTA UZDRAVENÍ

První rámcová informace

Osvobod' nás pravdou a obnov tvář země

»Vy jste sůl země. Jestliže však sůl pozbuđe chuti, čím bude osolena?« (Mt 5, 13)

Českému národu nadchází v samém závěru dvacátého století úkol připravit se k oslavě milenia mučednické smrti svatého Vojtěcha (23. dubna 1997).

Svatý Vojtěch, první Čech na pražském biskupském stolci, je mužem evropského významu. Stojí u základů křesťanské kultury celé střední Evropy a patří k symbolům její jednoty.

Vojtěch vyšel z Čech, nazývaných srdcem Evropy, ve svém národě však zůstal v mnohém nepochopen a odmítnut. V této roztržce mezi národem a pastýřem můžeme rozeznat tragické předznamenání mnohých rozkolů, tíživých napětí a bolestných selhání, objevujících se v dalších staletích naší historie.

Rovněž výzva, na úsvitu našich dějin radikálně vyjádřená a ztělesněná právě Vojtěchem, výzva k mravní poctivosti a duchovní opravdovosti, k obrácení srdcí i myslí, nápravě celého životního způsobu a obnově celé společnosti v duchu nároků Kristova evangelia, se v českých dějinách opakovaně vynořuje. V různých podobách a v různých dějinných souvislostech přichází tato výzva, aby překonala a ukončila období úpadku, duchovní otupělosti, lhostejnosti a malomyslnosti a nastolila požadavek života v pravdě.

bodech.⁶¹ Setkání kardinála s chartisty bylo jakýmsi stvrzením prolomení nedůvěry, která mezi oběma stranami panovala. Mezi těmi, kteří Chartu podepsali, byli sice již od počátku i duchovní a věřící laici, ale oficiální církevní místa se na začátku ledna 1977 k této iniciativě vyjádřila odmítavě. Prohlášení katolických biskupů podepsané i Františkem Tomáškem, v němž se od tohoto dokumentu distancovali, otisklo Rudé právo, Katolické noviny a Pravda.⁶² Tato skutečnost vzbudila nevoli zvláště mezi věřícími zapojenými do skrytého života církve a duchovními, kteří byli zbaveni státního souhlasu a vystavovali se represím kvůli svým postojům.⁶³

Petice byly k dispozici také v kostelech, kde volně ležely podpisové archy a kdokoliv se tak mohl připojit. Jen na Jesenicku bylo získáno přes sedm set podpisů:

„... u nás se to potom zcentralizovalo a já jsem to vezl ještě s jedním spolupracovníkem, s Ládou Soukupem, (...) do Prahy. Poslat to poštou (...) to bylo riziko, pošta byla hlídaná a mohlo to skončit někde úplně mimo, tak jsme to tam zavezli přímo osobně a předali na vrátnici [Arcibiskupského paláce], tehdy tam byl takový (...) vzácný člověk, pan [Josef] Bláha, už je teďka na pravdě Boží.“⁶⁴

⁶¹ Podpora petiční akce za náboženské svobody, Dokument Charty 77 9/88 z 29. února 1988, In: PREČAN, Vilém: *Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*. Scheinfeld-Schwarzenberg 1990, s. 333–334.

⁶² GRAJEWSKI, Andrzej: *Jidášův komplex. Zraněná církev. Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací*. Praha 2002.

⁶³ Viz dopis Josefa Zvěřiny biskupovi-apoštolskému administrátorovi Františkovi Tomáškovu ze dne 24. ledna 1977. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané a Charta 77. Výběr dokumentů a textů*. Mníchoven 1980, s. 105. Existovalo ještě další prohlášení, které se podobným způsobem jako dopis J. Zvěřiny přihlásilo k myšlenkám obsaženým v textu Charty 77. Bylo adresované prezidentu republiky, Federálnímu shromáždění ČSSR a biskupu-apoštolskému administrátorovi Fr. Tomáškovu. Nese datum 1. října 1977 a signovala jej skupina padesáti pět katolických věřících, signatářů Ch77, ale i lidí nijak se dosud neangažujících. Prohlášení bývá nazýváno ‚katolickou chartou‘ (viz VAŠKO, Václav: *Charta 77 a křesťané. Perspektivy* (příloha Katolického týdeníku) 1/1997, s. 5). Dokument se taktéž odvolává na ratifikované mezinárodní úmluvy, upozorňuje na skutečnost, že věřící nejsou v Československu rovnoprávními občany, což ukazuje na několika příkladech a dále obsahuje jasně formulovanou myšlenku spoluodpovědnosti křesťanů za svět a z toho plynoucí povinnost zastat se kohokoliv, na kom je páháno bezpráví. Mezi podepsanými jsou např. V. Benda, Z. B. Bouše, P. Bratinka, V. Brabec, L. a V. Cigánkovi, K. Dománek, Š. Faber, M. Freiová, M. Kaplanová, J. Kordík, A. Schwarzová, T. Vlasák, J. Zvěřina, ad. Text viz: PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané...*, op. cit., s. 161–164; viz též ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M. E. Holečková 11. 10. 2007. K otázce vztahu křesťanů a Charty 77 se ještě podrobněji dostanu v kap. III.

⁶⁴ ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Šnajdrem vedl T. Niesner 20. 8. 2003.

Počet signatářů Navrátilovy petice dokládá skutečnost, že v této době docházelo k určitému společenskému probouzení, jehož projevem byl vznik mnoha různých nezávislých iniciativ, které byly tvořeny lidmi, již často neměli vztah k Chartě 77 – ať už z důvodů názorových, ideologických, nebo generačních. Během roku 1988 bylo založeno např. Nezávislé mírové sdružení – Iniciativa za demilitarizaci společnosti (NMS), České děti, Hnutí za občanskou svobodu (HOS), Československý helsinský výbor a Mírový klub Johna Lennona (MKJL). Také již výše zmíněný případ Ivana Polanského spadá do tohoto kontextu aktivizace společnosti, v němž sílí tendence k veřejnému vystoupení mající často podobu podpisu s připojením plné adresy pod nejrůznější dokumenty objevující se ve velkém množství v roce 1989. Tehdy vznikla krom jiného i podpisová kampaň za propuštění Václava Havla a dokument nazvaný Několik vět.

Konečně třetím vstupem katolické církve do širšího veřejného prostoru byla pastorační iniciativa *Desetiletí duchovní obnovy národa*, vyhlášená pastýřským listem českých a moravských biskupů 29. listopadu roku 1987 ústy Františka kardinála Tomáška, arcibiskupa pražského a primase českého.⁶⁵ *Desetiletí* bylo vyhlášeno deset let před tisícím výročím úmrtí sv. Vojtěcha připadajícím na 23. dubna 1997. Sv. Vojtěch byl vybrán jako světec symbolizující sounáležitost českých zemí k Evropě, k evropské kultuře, tradici, jejímu myšlenkovému světu a to nejen západnímu, ale i východnímu (sv. Vojtěch byl mj. ovlivněn řeckou spiritualitou). Sv. Vojtěch má také svůj zvláštní význam pro středoevropský region, protože svou osobností a svým dílem spojuje hlavně Čechy, Maďary a Poláky.⁶⁶

Myšlenka *Desetiletí* ovšem nebyla kardinálovým originálním nápadem, ale stály za ní dvě osobnosti: Tomáš Halík⁶⁷ a Petr Piřha. Její podoba získávala konkrétnější obrysy zejména v diskusích s angažovanými katolickými laiky i duchovními, zapojenými do skrytého církevního života. V průběhu 80. let vznikla různá grémia, která byla v kontaktu s kardinálem Tomáškem, jež lze rozčlenit takto: prvním bylo grémium tvořené duchovními (Oto Mádr, Josef Zvěřina, Tomáš Halík, Aleš Opatrný, ad.), do dalšího patřili laici (Václav a Kamila Bendovi, Václav a Michaela Freiovi, Radim Palouš, Josef a Marie Adámkovi, Radomír Malý, Josef Vlček, Jan Krump-holc, atd.) a konečně poslední skupina byla složena z představených řádů (Ladislav Vik SDB, Jan Pavlík SJ, Dominik Duka OP, ad.).⁶⁸ Lidé zde uve-

⁶⁵ HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. Praha 1995, s. 128–135.

⁶⁶ HALÍK, Tomáš, op. cit., s. 128.

⁶⁷ K němu viz Biogramy a JANDOUREK, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest*. Praha 1997.

⁶⁸ DUKA, Dominik: *Desetiletí*. Salve 1/1997, s. 13–22.

dení a mnozí další patřili do, nadneseně řečeno, tajného poradního sboru kardinála Tomáška, přibližovali mu situaci ve skrytých církevních společenstvích a také ho upozorňovali na případy pronásledování věřících.⁶⁹

Autorům iniciativy se podařilo prosadit myšlenku, která se zrodila a rozvíjela právě v prostředí skrytých církevních struktur, u oficiální církevní reprezentace, jež ji vzala za svou, zveřejnila a zaštitila. Iniciativa spojovala ‚viditelnou‘ i skrytou část církve a navíc, její program neobsahoval pouze apel na osobní zbožnost, modlitbu a meditaci, ale zahrnoval i požadavek misijní, protože se obracel k celému národu, nejen ke křesťanům. Společnost trpěla atomizací, vzájemnou izolovaností jednotlivců a záměrným ničením sociálních vazeb⁷⁰ a toto vakuum chtěl velkoryse pojatý program naplnit. Hlavním záměrem *Desetiletí* bylo nabídnout alternativu k depresivitě a demoralizaci panující ve společnosti a vychovat novou generaci, která bude schopná vytvářet kvalitní společenství. Myšlenka byla nosná, což dokládá skutečnost, že se do tohoto programu zapojili také lidé velmi různé názorové orientace a byli schopni vystupovat jednotně.⁷¹ Tomáš Halík vzpomíná na to, z jakých podnětů se zrodila myšlenka *Desetiletí*:

„... blíží se milénium sv. Vojtěcha, je třeba, aby nejen církev, ale celý národ se na tento okamžik připravil, je třeba systematické přípravy, jako byla Velká nověna pokřesťanstění Polska⁷², kterou promodlil ve své internaci kardinál Wysziński, je třeba oslovit a pozvat všechny lidi dobré vůle a proměnit mysl i srdce, protože přijde nová doba...“⁷³

Příchod ‚nové doby‘ se zdál být nevyhnutelný – v pozdně normalizační společnosti byl patrný nejenom úpadek hospodářský, ekologický, politický, ale i jakési ideové/duchovní vyčerpání. Proto byla jednou ze základních myšlenek projektu snaha nabídnout společnosti křesťanské hodnoty, a to prostřednictvím znovuoživení národních duchovních tradic vyvěrajících z křesťanských základů. V programových textech *Desetiletí* se

⁶⁹ Např. Vladimír Fučík upozorňuje na to, že ačkoliv se F. Tomášek zastal během 80. let řady pronásledovaných katolíků dopisem soudnímu senátu, nebyla to kardinálova vlastní iniciativa, ale dělo se tomu tak často na základě přimluvy někoho z jeho blízkých spolupracovníků, viz: ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M. E. Holečková 20. 1. 2005.

⁷⁰ BENDA, Václav: Duchovní obnova národa – východisko z krize? Křesťanské obzory 12/1988, s. 14–24.

⁷¹ PÍŤHA, Petr: op. cit. s. 6.

⁷² Velkou nověnu vyhlásil v roce 1957 kardinál Stefan Wysziński, končila rokem 1966. Jejím symbolem se stal obraz Černé Matky Boží z Czenstochowe, který je již díky svému historickému pozadí pro Poláky současně náboženským i národním symbolem.

⁷³ JANDOUREK, Jan: op. cit., s. 135.

zřetelně formuluje přesvědčení, že cesta k ozdravení společnosti vede skrze její duchovní nápravu, nikoliv jen zefektivňováním ekonomiky a reformou politických procesů, protože ona krize je daleko hlubšího rozsahu.⁷⁴ Byla zřejmá a viditelná i v ‚životě ze dne na den‘, jemuž chyběla dlouhodobější perspektiva a pocit, že má smysl o něco usilovat.⁷⁵

Náčrt chystaného projektu byl pod názvem *Adalbertinum 1988–1997. Desetiletí svatého Vojtěcha – cesta uzdravení* uveřejněn v římském časopise *Studie*.⁷⁶ Každý rok měl své téma vycházející z Desatera, které směřovalo k proměně jedné z oblastí života církve a společnosti, a svého patrona z řad českých světců (resp. zemských patronů), který úzce souvisel se zaměřením roku. Základní myšlenka každého roku postupně oslovovala nejrozličnější profesní skupiny – lékaře, právníky, učitele, apod. a byla formulována jako pozitivní odpověď na přikázání Desatera.

Úvodní rok *Desetiletí* byl spojen s bl. Anežkou Přemyslovnou, jejíž svatořečení bylo přichystáno na následující rok. Jeho tématem byla služba životu, byl tedy rokem všech, kteří slouží nemocným a trpícím.⁷⁷ Součástí

>

Časopis Křesťanské obzory 12/1988 – úryvek ze zamyšlení V. Bendy nad pastorační iniciativou „Desetiletí duchovní obnovy národa“

⁷⁴ HALÍK, Tomáš: op. cit., s. 129.

⁷⁵ PÍŤHA, Petr: Desetiletí duchovní obnovy národa před milénium mučednické smrti sv. Vojtěcha (1988–1997). Kající zamyšlení. *Salve* 1/1997, s. 4–13.

⁷⁶ *Studie* I/1988, s. 63–66.

⁷⁷ Program chystaný na následující roky, byl následující (převzato z: *Studie* I/1988, s. 63–66, kráceno):

1989 – Víra v moderním světě. Rok svatých Klementa Maria Hofbauera a Jana Nepomuka Neumanna: V jednoho Boha budeš věřit. Obráťte se a věřte evangeliu.

1990 – Posvěcování života. Rok sv. Norberta a bl. Jana Sarkandra a všech svatých kněží: Pomni, abys den sváteční světil.

1991 – Rodinný život: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Nesesmilníš. Nepožádáš manželky bližního svého. Rok bl. Zdislavy a všech křesťanských manželů.

1992 – Výchova, vzdělání a tradice: Cti otce svého a matku svou, abys dlouho žil a dobře se ti vedlo na zemi. Rok sv. Ludmily a všech křesťanských učitelů a vychovatelů.

1993 – Pravda a spravedlnost: Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému. Rok sv. Jana Nepomuckého a všech mučedníků za víru a přesvědčení.

1994 – Práce a společenská odpovědnost: Nepokradeš. Rok sv. Václava a všech dobrých hospodářů naší země.

1995 – Duchovní a tělesná kultura osobnosti: Bůh stvořil člověka ke svému obrazu. Rok sv. Prokopa a všech svatých řeholníků.

1996 – Evangelizace a modlitba: Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky. Rok svatých Cyrila a Metoděje a všech hlasatelů evangelia.

1997 – Kristus, Pán dějin a Otec budoucího věku: Obnovit všechno v Kristu. Já jsem s vámi po všechny dny. Rok sv. Vojtěcha a všech pastýřů Božího lidu.

Duchovní obnova národa - východisko z krize?

"Vstaň, jdi do města a tam
ti bude řečeno, co máš dělat?"

Sk 9,6

Snad dnes již nikdo nepochybuje o tom, že se naše společnost nachází v těžké krizi. Krizí hodnotové i mravní, ekonomické i ekologické, společenské i politické. Samozřejmě existují různé diagnózy jejich příčin a různé prognózy jejího dalšího průběhu, všechny se však vcelku shodují v tom, že jestli "se s tím něco neudělá", mohla by pro nás brzy skončit fatálně. Křesťané vždycky chápali své poslání, svůj podíl na Božím stvořitelském a vykupitelském díle jako úkol stále uzdravovat a obnovovat: sami sebe i všechno okolo sebe. Tím spíše chápou naléhavost tohoto úkolu v dnešních zlých a v mnohých rysech apokalyptických časech. Současně si uvědomují, že jakákoli opravdová obnova musí začít z nitra, nápravou sebe samého, že však nesmí zůstat při tomto začátku, že skutečné vnitřní náprava musí být provázena účinnou láskou k bližnímu a odpovědnou službou světu jako Stvořitelovu dílu. Důležitou podmínkou účinnosti obnovy je, zda nestojíme každý sám, nýbrž jako společenství, jako církev. Jako společenství, jako církev se chtějí křesťané podílet i na dnešním, tak zoufale potřebné obnově. Tato společná vůle předpokládá také jisté vnější formy: katolická církev v Českých zemích dokonce vyhlásila rámcový program Desetiletí duchovní obnovy národa.

Tento program, podnětený "zdola" a specificky český, byl mj. inspirován devítiletým mariánským cyklem, jaký v letech padesátých úspěšně uskutečnila polská církev, předpokládá důkladnou desetiletou přípravu na milénium mučednické smrti sv. Vojtěcha, prvního pražského biskupa české krve, a současně má být předznamenáním vstupu do třetího tisíciletí křesťanské éry. V příznivém případě by vlastně měl být něčím víc než pouhou přípravou a předznamenáním: měl by se stát středobodem, z něhož se bude po příštích deset let odvíjet život křesťanů i nekřesťanů této země a současně ukazatelem, sloužícím ke společné orientaci. Lze namítnout, že jediným pravým středobodem a ukazatelem může být jen Kristus: Jeho evangelium však má být hlášeno mezi všemi národy, Jeho mystické tělo, církev, obrůstá novým masem a krví, křesťané mají být soli i kvasem světa a v ě c h n o v něm proměňovat a s pomocí Ducha Svatého posvěcovat - právě ne toto úsilí v Kristu je zaměřen program Desetiletí.

Každý z oněch deseti let je věnován některému z českých světců a současně orientován jedním základním tématem, křesťanským i vřelidským /inspirací při volbě těchto témat byla "pozitivní" interpretace Desatera/. Přifažení jednotlivých světců a témat není ovšem nahodilá, vždy je tu snaha, aby téma odpovídalo hlavnímu charakteru příslušného světce, rozvíjelo jádro jeho svědeckví o Kristu. Např. tématem vstupního roku, zasvěceného blahoslavené Anežce České, byla služba životu a obrana života - na kterémto poli toho ona česká princezna udělala tolik, že nás ještě dnes zahanbuje nejen svou vírou, ale i praktickou výkonností.

Desetiletí duchovní obnovy národa bylo pastýřským listem všech biskupů a ordinářů /včetně nebožtíka biskupa Vrány/ k počátků agentu 1987 oficiálně vyhlášeno za duchovní program katolíků Čech i Moravy. Tzv. Ekumenickou výzvou a zvláště pak Velikonočním ekumenickým poselstvím /1988/kardinála Tomáška se katolíci obrátili na všechny křesťanské církve, vyzývajíce je k spoluúčasti na tomto společném díle - spoluúčasti, která nebude pouhým kopírováním katolické iniciativy, nýbrž vyjádřením v vlastních tradicích v Kristově jménu, které nás všechny zavazuje. Z evangelického prostředí a zvláště od jejich oficiálních představitelů jsme slyšeli některé formální námítky proti monopolní přípravě celého programu /osobně je podezírám na-li z účelovosti, tedy alespoň z nerealističnosti a nemoudrosti - ale klidně připustím, že jsem v tomto punktu nespravedlivý/, celková odezva však byla spíše pozitivní a lze doufat, že mnoho věcí bylo i v ekumenickém ohledu uvedeno do pohybu správným směrem. Nejmasovější katolická akce /přes 600 000 podpisů/ těchto let, Navrátilova pětice za obnovu náboženských svobod, se výslovně přihlašuje k programu Desetiletí. (Mnoho akcí prvního roku /Anežská pouť, novéma, Vojtěšská pouť aj./ proběhlo s mimořádným úspěchem a s mnohatisícovou účastí věřících.

Programu Desetiletí požehnal Jan Pavel II. a podpořila jej řada významných osobností křesťanského světa. Také katolická církev Slovenska i většina sousedních zemí /zvláště těch, jejichž duchovní tradice je poznamenána působením sv. Vojtěcha/ jej přijala jednoznačně kladně: ve škále od solidární podpory po přímou/dožalovačskou pověřičině duchovní či modlitební/ spoluúčast na jednotlivých akcích.

Jak však máme rozumět tomuto programu, respektive jak mu sám navrhuji rozumět?

Je to zajisté program "duchovní obnovy", tj. hledání cesty k "obrácení" v biblickém slova smyslu, k uskutečnění, prohloubení a zvrácení křesťanského postoje. Někteří z účastníků i iniciátorů tohoto programu hájí netrpělivostí, abychom již konečně spočinuli na modlitbách a na kolenou před Bohem, neboť toto je prý jediné podstatné. Bez modlitby /a hlavně bez důvěry v Boží přispění, která je jejím základem/ se zajisté neobejdeme. Dovolují si však pochybovat o tom, zda modlitba zůstává čím podstatným i tehdy, je-li prohlášena za j e d i n é p o o d s t a t n é. Vždyť český katolicismus, který je již po staletí přinejmenším ohrožován nemocí, rozhodně nestůně na nedostatek modlitby, vroucnosti a pokory před Bohem: spíše na nedostatek pravdy /který znamená vzdálení se Kristu/ a schopnosti realizovat také druhou část onoho prvního a nejhlasvnějšího přikázání, tj. lásku k bližnímu, potažmo život po spravedlnosti a odpovědnost za svět, který byl stvořen dobrým a světem člověku. Děkuji Bohu za všechny řeholníky, poustevníky a jiné dobré lidi, kteří se modlí za spásu i mé ubohé duše, které by bez jejich přimluv byla ztracena. Děkuji také všem těmto lidem, neboť bez jejich přimluv by mohla skončit Boží trpělivost s nevěrným světem. Dovolují si však tvrdit, že ti, kdo by hledali především svou vlastní spásu /kdo chce život svůj zachránit, ztratí jej/, kdo by se soustředili na péči o s v o u duši, kdo by chápeali modlitbu jako symbolické umytí rukou a vyvázání se z davu nevěrných a hříšných, by byli spíše pietistickými kacíři než katolíky a spíše západními buddhistickými obskurantisty než křesťany.

naplně *Desetiletí* bylo konání poutí na místa spojená se životem dotyčného světce. Jak je patrné, ožíval u nás tehdy právě tento fenomén a stával se důležitou součástí náboženského života. Toto tvrzení platí pro Čechy a Moravu, na Slovensku jsou masové poutě běžné již dříve (cílem byla zpravidla Levoča a Šaštín).

První ze série poutí se konala v pražské katedrále sv. Víta 6. března 1988, v den zasvěcený bl. Anežce. Pouti předcházela řada proticírkevních výpadů v tisku a televizi. Anonymní účastník popisuje události takto:

„Když byla ukončena mše svatá, věřící zcela naplnili Hradčanské náměstí před kardinálovou rezidencí a téměř hodinu skandovali různá hesla, mezi jinými: „My chceme náboženskou svobodu!“; „Ať žije Otec kardinál!“ atd., modlili se a zpívali. Přítomní státní bezpečnostní činitelé nechali všemu volný průběh. Otec kardinál vyšel dvakrát na balkon, všem kynul a žehnal za jejich bouřlivého potlesku.“⁷⁸

Mezi hesly se stejně jako na Velehradě objevuje požadavek návštěvy papeže, volání po náboženské svobodě a po věrných biskupech. Třebaže celý průběh akce působil i přes přítomnost uniformovaných i civilních příslušníků policie korektním dojmem, byly i v tomto případě použity prostředky znesnadňující poutníkům dostat se k cíli jejich cesty. Po celý den byla vyřazena z provozu stanice metra Malostranská, tramvajová linka vedoucí poblíž Pražského hradu byla odkloněna, vzrostla také aktivita dopravních policistů v pražských ulicích. Podle odhadů se zde shromáždilo mezi dvanácti až patnácti tisíci lidmi.⁷⁹

I když by se mohlo zdát, že si policejní složky státního aparátu začínají zvykat na masová náboženská shromáždění – střeží je, ale nezasahují proti nim – není tento dojem zcela namístě. Necelé tři týdny po první pouti spadající do programu *Desetiletí*, 25. března, policisté brutálně zakročili proti tzv. svíčkové demonstraci (nazývané též Bratislavský Velký pátek) v Bratislavě, úřadům řádně dopředu ohlášenému setkání.⁸⁰ V tento den se na Hviezdoslavově náměstí sešlo několik tisíc lidí k podvečerní vigilii s hořícími svícemi, aby zde pokojně vyjádřili požadavek úplného respektování lidských práv a náboženských svobod. Na dav lidí stojících v tichosti se

⁷⁸ Zpráva z Prahy. Studie II–III/1988, s. 220.

⁷⁹ Dojmy přímých a nepřímých účastníků. Studie II–III/1988, s. 224–226.

⁸⁰ Od roku 1993 je toto datum připomínáno jako památný den Slovenské republiky.

světlem v ruce zaútočili příslušníci Veřejné bezpečnosti policejními vozy, vodními děly a obuškami. Mnoho účastníků vigilie bylo zatčeno a zraněno.⁸¹

V roce svatovojtěšského milénia uveřejnil časopis Souvislosti anketu mezi lidmi stojícími již v začátcích u přípravy a promýšlení *Desetiletí* s cílem zjistit, jaký význam měl tento projekt pro církev a pro národ.⁸² Z výsledků vyplývá jistá rozpačitost z vyústění této velkolepé a nadějeplné výzvy. Události roku 1989 přinesly převratné změny, které naléhavost programu *Desetiletí* překryly novými apely na společenskou, ekonomickou, politickou aj. proměnu, a tak projekt vyzněl poněkud do ztracena.

V nově vznikajícím podhoubí občanské společnosti konce 80. let zazníval svou silou také hlas římskokatolické církve – plnohodnotné součásti veřejného života. Otevírá se zde další možné badatelské téma a otázky – co bylo příčinou toho, že katolická církev získala v této době renomé a sympatie veřejnosti? Co přimělo nesmírné množství lidí k souhlasu zrovna s projevy a požadavky vycházejícími z prostředí římskokatolické církve, uvážíme-li navíc, že se nacházíme v zemi považované za ateistickou? Jak církev naložila s těmito náladami a náklonností širokého spektra společnosti po roce '89? Jednalo se o příklon ke katolické věrouce či k spíše k neformálnímu společenství věřících?

K naznačeným tématům se vztahují i některé dobové texty, z nichž dva uvádím: určitý pokus o sociologickou reflexi přináší pohled E. Kadlecové.⁸³ Jejím zásadním postřehem je skutečnost, že náboženství je bráno velmi vážně, nebagatelizuje se, ani se neomezuje na okrajové, zaostalé skupiny obyvatel, ale naopak, nárůst zájmu o náboženství a církevní život je patrný spíše ve městech, mezi intelektuály a mladými lidmi. Oživení zájmu o náboženství není jen místní (československou) záležitostí, ale dochází k němu

⁸¹ Ke shromáždění věřících v Bratislavě 25. března 1988. Brutální zásah proti shromáždění věřících v Bratislavě – Dokument Charty 77 č. 14/88; Sdělení VONS č. 743, Studie II–III/1988, s. 227, 228; ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svitania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988*. Prešov 1998 a dále vzpomínka R. Jáchyma viz ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M. E. Holečková 30. 6. 2006.

⁸² Příloha: Desetiletí duchovní obnovy. Souvislosti 1/1997, s. 257–285. Oslovenými byli katoličtí duchovní Tomáš Halík, Petr Piňha, Miloslav Vlček, Oto Mádr, Aleš Opatrný a dále kurátor ČCE Zdeněk Susa, publicista a sociolog Jan Jandourek a publicista a geolog Václav Cílek.

⁸³ KADLECOVÁ, Erika: O příčinách zvýšeného zájmu o náboženství. Listy 2/1986, s. 45–50. Autorka je socioložka ovlivněná marxismem, v 60. letech se účastnila tehdy velmi populárního dialogu mezi marxisty a křesťany; v roce 1968 byla krátkou dobu ředitelkou Sekretariátu pro věci církevní.

i v jiných regionech a kulturních oblastech. Původ rostoucího zájmu o římskokatolickou církev E. Kadlecová nehledá jen u aktivit ‚zdola‘, ale jako důležitou, z dlouhodobého pohledu, vidí i proměnu papežské kurie, otevírání církve světu (aggiornamento), patrné zvláště od pontifikátu Jana XXIII. V zemích ‚reálného socialismu‘ dochází podle jejího názoru ke zvláštní situaci:

„Církev jsou (...) nenormální a nenormalizovaný útvar, ale přitom útvar naprosto legální. Nejsou součástí Národní fronty a tím se stávají cizím prvkem ve struktuře společnosti. Vyplývá to z jejich nejvlastnější podstaty: nemohou ani formálně uznávat vedoucí úlohu strany, a také strana nemůže takové uznání uplatňovat. Jsou zbaveny sebemenšího podílu na moci, ba ani ve vlastních řadách nemají mocenské prostředky, jak vynutit uposlechnutí příkazu, který není přijat dobrovolně. Soudržnost, vnitřní disciplína a závažnost víry mohou být založeny výhradně na autoritě. V této slabosti je síla a výjimečnost. (...) Jejich učení a způsob života jsou absolutně jiné, než co se vnucuje. Ukazují východisko a naději tam, kde je jiní nevidí. To jsou právě vlastnosti, které přitahují lidi znechucené bezobsažností a bezperspektivností života kolem.“⁸⁴

Autorka se snaží nahlížet na vývoj religiozity také v souvislosti s tradicí evropského myšlení, ukazuje ho v jeho duchovním kontextu, přesto ale ani tento článek nenabízí odpovědi, ale ‚pouze‘ ukazuje na další témata a problémy.

Komentář k témuž pod vlivem velikonočních událostí v Bratislavě napsal také Luboš Kohout⁸⁵, zamýšlející se v něm nejen nad růstem religiozity, ale i nad vývojem církevní politiky u nás. Tento autor se v úvodu článku označuje za ateistu a pak mj. konstatuje:

„Na režimní adresu nemohu nepoznamenat velká a zásadní dějinná ponaučení: již Engels upozorňoval na úzkou spojitost porážek povstání otroků, kupř. Spartakova, se stavem zoufalství mas a hledání útěchy na ‚onom světě‘ s triumfem křesťanství. (...) Mohu k tomu jen dodat: dnešní nesporná vlna náboženské ofenzívy v zemích tzv. socialistické soustavy, nejen v ČSSR, úzce souvisí s tím, že v mocenském střetu druhé světové války zvítězivší ‚Spartakus‘ se neosvědčil v řízení věcí veřejných, zklamal naději lidu, nevytvořil nejen ‚ráj na zemi‘, ale ani snesitelný život.“

⁸⁴ KADLECOVÁ, Erika: op. cit., s. 48.

⁸⁵ KOHOUT, Luboš: Církevní politika normalizace. Listy 4/1988, s. 59–62; článek původně vyšel v samizdatovém časopise Ze zásuvky i z bloku 16/1988.

Na naznačené otázky je těžké, ne-li nemožné nalézt uspokojující odpověď, přesto si na základě výše zmíněných poznatků dovoluji uvést následující poznámky: katolická církev byla nositelkou několikasetleté tradice úzce spojené i se středoevropským prostorem, tradice u nás tudíž dostatečně zakořeněné. Tato tradice, chápaná v nejširším slova smyslu, nebo lépe řečeno, dějinná trvalost církve, nabízí určitou stabilitu a dále hodnoty, časem potvrzené a tudíž věrohodné. Nemohou soudní procesy s představiteli katolické církve z počátku 50. let, bez ohledu na tehdejší propagandistický slovník, v dlouhodobější perspektivě vyvolat solidaritu a obdiv k těm, kteří jsou pronásledováni a trpí v souladu se svým přesvědčením? V hodnotově vyprázdňené a myšlenkově pusté pozdně normalizační společnosti mohou tyto skutečnosti vytvořit vhodnou alternativu k panujícím poměrům, zvláště uvažíme-li, že vlivem vytěšňování náboženských témat a projevů z veřejného prostoru získává náboženství příchutí čehosi tajemného, neznámého, a proto přitažlivého. Příklon k církvi je v této době projevem myšlenkového nekonformismu a může být i naplněním touhy po něčem trvalém, co navíc člověka přesahuje. Církev mohla být atraktivní pro své silné zahraniční zázemí, opoziční potenciál a vazbu na západoevropskou duchovní kulturu a přitom byla společenstvím důvěrně známým a blízkým – tedy alespoň v symbolické rovině.

Literatura a prameny

Archiválie

AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-0020/03/04 SA
AMV ČR, f. X. S-SNB, VN-005/33/03 – 85
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 378
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 379
AMV ČR, f. X. S-SNB, inv. jedn. 380
AMV ČR, f. X. S-SNB OB 1884, „Tanus“
AMV ČR, f. X. S-SNB, VS-ČVS-11/120–1979

Archiv autorky:

Dopis A. Navrátila Generální prokuratuře ČSR ze dne 14. 2. 1983
E – mail Vojtěcha Eliáše ze 17. dubna 2007
E – mail Rudolfa Smahela z 28. listopadu 2007

Autobiografie, vydané rozhovory, paměti, svědectví

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – DRÁPALA, Milan – PREČAN, Vilém – VANČURA, Jirí:
Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech. Praha a Brno 1997
DRDA, Adam: Naději jsem za komunismu nepěstovala. Rozhovor s karmelitánskou řeholnicí Annou Magdalenou Schwarzovou. In: *Babylon 6/2007*
FRÝDLOVÁ, Pavla (ed.): *Všechny naše včerejšky I, II, III. Paměť žen.* Praha 1998, 2000, 2002
FRÝDLOVÁ, Pavla: *Ženská vydrží víc než člověk. XX. století v životních příbězích deseti žen.* Praha 2006
HARTMANN, Jan – SVOBODA, Bohumil – VAŠKO, Václav (eds.): *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?* Praha 2003
JÁCHYM, Radim: *Jak jsem se stal františkánem.* Liberec 1998
JANDOUREK, Jan: *Tomáš Halík. Ptal jsem se cest.* Praha 1997
JECHOVÁ, Květa: *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu.* Praha 2003
KLENER, Pavel (ed.): *Profesor Václav Chytil a uranové doly.* Praha 2003
MANDELŠTAMOVÁ, *Naděžda: Dvě knihy vzpomínek.* Brno 1998
MUSILOVÁ, Dana: *Životní příběhy ročníku 1924. Lidský osud v dějinách 20. století.* Díl I-III. Praha 1995
POUSTA, Zdeněk (ed.): *Filosofie za mřížemi. Leopoldov, léta padesátá.* Praha 1995
SALLER, Jaroslav: *Boží dobrodruh. Hrst vzpomínek P. Jaroslava Sallera CSsR.* Kostelní Vydří 1999

- KANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. I díl. Disent v období tzv. normalizace.* Praha 2005
- KANĚK, Miroslav (ed.): *Vítězové? Poražení? Životopisná interview. II. díl. Politické elity v období tzv. normalizace.* Praha 2005
- KANĚK, Miroslav – OTÁHAL, Milan: *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu. Životopisná vyprávění.* Praha 1999
- VÁŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis.* Kostelní Vydří 1999

Edice dokumentů

- CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (eds.): *Charta 77. Dokumenty 1977–1989. Svazek 1–3.* Praha 2007
- Pacem in terris. Encyklika Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 13. dubna 1963.* Praha 1996
- KUBES, Milan – ŠUSTROVÁ, Ivana (eds.): *Charta 77 k situaci církve a věřících v ČSSR. Dokumenty z let 1977–1987.* Mnichov 1987
- PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace.* Scheinfeld-Schwarzenberg – Bratislava 1990
- PREČAN, Vilém (ed.): *Křesťané a Charta 77. Výběr dokumentů a textů.* München 1980

Církev, dissent, samizdat, společnost

- ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989.* Praha 2001
- BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989.* Praha 2005
- CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci.* Praha 1999
- Česká a polská samizdatová literatura. Česka i polska literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.-14. listopadu 2002.* Opava 2004
- Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech.* Praha 1995
- DAYOVÁ, Barbara: *Sametoví filozofové.* Brno 1999
- FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích.* Brno 2001
- GRAJEWSKI, Andrzej: *Jidášův komplex. Zraněná církev: Křesťané ve střední a východní Evropě mezi odporem a kolaborací.* Praha 2002
- HALÍK, Tomáš: *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie.* Praha 1995
- HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948–1989.* Olomouc 2002

- HEJDÁNEK, Ladislav: *Dopisy přáteli*. Praha 1993
- JAN, Libor (ed.): *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. Brno 2000
- JIROUS, Ivan Martin: *Magorův zápisník*. Praha 1997
- KOCIÁN, Jiří (ed.): *Slovníková příručka k československým dějinám 1948–1989*. http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf
- KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*. Praha 1996
- KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha 1997
- KUSÁ, Jolana – KOPSOVÁ, Raisa – FUNDÁREK, František.: *Život v slove a život slovom. Zjavné a skryté súvislosti slovenského samizdatu*. Bratislava 1995
- LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha 1998
- LÍŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. [Brno] 1999
- MÁDR, Oto: *Slovo o této době*. Praha 1992
- MAYER, Françoise: *Les Tchèques et leur communisme. Mémoire et identités politiques*. Paris 2004
- MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89. Sborník*. Praha 1993
- MATONOHA, Jan (ed.): *Život je jinde...? Česká literatura, kultura a společnost v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století. Materiály z mezinárodní mezioborové konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 13.–15. června 2001 v Praze. ÚČL AV ČR 2002*
- NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*. Praha 2007
- OSLZLÝ, Petr: *Podzemní univerzita. Vznik a organizace bytových přednášek a seminářů (1984–1989). Přednášky z filosofie a politologie*. Brno 1993
- PILAŘ, Martin: *Underground. Kapitoly o českém literárním undergroundu*. Brno 1999
- PREČAN, Vilém: *V kradeném čase. Výběr ze studií, článků a úvah z let 1973–1993*. Uspořádal Milan Drápala. Brno 1994
- REHDER, Stefan: *Kardinál Joachim Meisner. Dívat se srdcem. Šance a úkol církve na počátku třetího tisíciletí*. Kostelní Vydří 2002
- Samizdat. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta*. Berlín 2002
- Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002
- SKILLING, H. (Harald, resp. Harold) Gordon: *Samizdat and an Independent Society in Central and Eastern Europe*. Ohio State University Press 1989
- ŠIMULČÍK, Ján: *Čas svitania. Sviečková manifestácia – 25. marec 1988*. Prešov 1998
- ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969–1989*. Prešov 1997
- TESAŘ Jan: *Zamlčená diagnóza*. Praha 2003

- TŮMA, Oldřich: *Zítřka zase tady. Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha 1994
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. Praha 2002
- VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006
- VAŠÍČEK, Zdeněk: *Přijetí podmínek*. Praha 1996
- VAŠKO, Václav: *Pátá kolona v církvi*. Praha 1996

Články a studie

- AD. Anno Domini. Ádédčko. Salesiánská rodina 4/2001, s. 10–15
- ALAN, Josef: Alternativní kultura jako sociologické téma. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 9–59
- BENDA, Václav: Jak dál po Velehradě? Rozmluvy 6/1986, s. 7–37
- BENDA, Václav: Duchovní obnova národa – východisko z krize? Křesťanské obzory 12/1988, s. 14–24
- CUHRA, Jaroslav: Katolická církev přelomu 80. let v diplomových pracích příslušníků StB. Krátká analýza a edice pramenů. In: *Securitas Imperii 5. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb*. Praha 1999, s. 3–145
- CUHRA, Jaroslav: „A to je náš humanismus: humanismus činu“ (RP 29. 7. 1972). Dějiny a současnost 1/1999, s. 34–38
- CUHRA, Jaroslav: Nejen ze života církvi. Vznik Sdružení katolických duchovních Pacem in terris. Historický obzor 5–6/1999, s. 128–131
- CUHRA, Jaroslav: Katolická církev a opozice proti „normalizačnímu“ režimu. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Praha 2005, s. 67–78
- CUHRA, Jaroslav: Skrytý zápas. Stát, katolická církev a mládež v druhé dekádě normalizačního režimu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002, s. 107–143
- CUHROVÁ, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin českého skautingu. VANĚK, Miroslav (ed.): *Ostrůvky svobody. Kulturní a společenské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, Praha 2002, s. 145–175
- Desetiletí duchovní obnovy. Souvislosti 1/1997, s. 257–285
- DUKA, Dominik: Desetiletí. Salve 1/1997, s. 13–22
- FIDELIUS, Petr: Kultura oficiální a „neoficiální“. Svědectví 68/1983, s. 681–687
- GRUTORÁD, Jiří: Edice katolického samizdatu. Kritický sborník 3/1992, s. 69–79
- GRUNTORÁD, Jiří: Polsko a Poláci v českém samizdatu 70. a 80. let. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Czeska i polska literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.–14. listopadu 2002*. Opava 2004, s. 50–63

- GRUNTORÁD, Jiří: Samizdat. In: CUHRA, Jaroslav – VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha 1999, 145–155
- GRUNTORÁD, Jiří: Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 492–507
- HORÁK, Petr: Cestou k poslednímu. *Tvar* 42/1992, s. 11
- HYBLER, Martin – NĚMEC, Jiří: Paralelní struktury, emigrace, polské léto. *Svědectví*. 63/1981, s. 467
- JANÁT, Bohumír: Velehrad. *Rozmluvy* 6/1986, s. 3
- JANOUC, František: Stockholmská Nadace Charty 77 a podpora nezávislé literatury a jejich tvůrců. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 98–122
- JUNGMANNOVÁ, Lenka: Neoficiální, nezávislá, paralelní, alternativní, nelegální, druhá, jiná, nelicencovaná, samizdatová, ineditní, undergroundová, podzemní, ..., ale naše. (Pokus o vymezení neoficiální dramatiky v letech 1948 až 1989). Viz: <http://www.divadlo.cz/art/clanek.asp?id=3591>, 20. listopadu, 2006
- KADLECOVÁ, Erika: O příčinách zvýšeného zájmu o náboženství. *Listy* 2/1986, s. 45–50
- KAUTMAN, František: Je exilová a samizdatová literatura úspěšná? In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 20–25
- KOHOUT, Luboš: Církevní politika normalizace. *Listy* 2/1988, s. 59–62
- MACHOVEC, Martin: A Brief Report on Present Knowledge of Czech Samizdat Phenomena 1948–1989. <http://libpro.cts.cuni.cz/clan30.htm>, 20. června, 2007
- MACK, Manfred: Psací stroj a uhlový papír. Dobyť veřejného prostoru. In: *Samizdat. Eseje. Alternativní kultura ve střední a východní Evropě – šedesátá až osmdesátá léta 20. století*. Brémy 2002, s. 65–75
- MŮCKE, Pavel: Krok za krokem. Orální historie, věda a společnost. *Naše společnost* 1/2006, s. 25–31
- NIESNER, Tomáš: Pohled na problematiku katolického disentu v období tzv. normalizace. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 59–104
- NOSKOVÁ, Jana: Orální historie a (post)totalitní společnost. *Soudobé dějiny* 1–2/2006, s. 280–284
- NOSKOVÁ, Jana: Brněnský disent a jeho každodennost. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 105–140
- Občané druhého řádu – katolíci v zemích reálného socialismu. Zpráva Díla Ostpřesterhilfe – Kirche in Not z roku 1983. *Studie* II-III/1985, s. 194–219
- PALEČEK, Pavel: Postrašit pár dědků a babek. Poslední velká razie SNB v domově přestárlých kněží se odehrála v roce 1981. *Lidové noviny* 17. června, 2000, s. 19–21

- PALEČKOVÁ, Denisa: Takoví normální buddhisti... Biograf 22/2000, s. 25–45
- PALEK, Karel: Zapomenutý otazník nad „ineditní“ literaturou. In: *Česká nezávislá literatura po pěti letech v referátech*. Praha 1995, s. 126–129
- PÍŤHA, Petr: Desetiletí duchovní obnovy národa před miléníem mučednické smrti sv. Vojtěcha (1988–1997). *Kající zamyšlení*. *Salve* 1/1997, s. 4–13
- PLACÁK, Petr: Stb a „protizákonné písemnosti“ v osmdesátých letech. In: *Securitas Imperii* 1. Sborník k problematice bezpečnostních služeb. Praha 1994, s. 32–59
- PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1. 1. 1989). In: *Securitas Imperii* 11. Sborník k problematice Bezpečnostních služeb. Praha 2005, s. 5–91
- PREČAN, Vilém: Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury. *Svědectví* 78/1986, s. 402–405
- RŮŽIČKOVÁ, Alice: Originální videojournal. Pokus o „samizdatovou televizi“. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 475–485
- SCHINDLER-WISTEN, Petra: Rodinné prostředí příslušníků politických elit a disentu. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 205–235
- SKILLING, Gordon Harald: Charta 77 – Pohled ze zahraničí. In: PREČAN, Vilém (ed.): *Charta 77 1977–1989. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace*. Scheinfeld-Schwarzenberg – Bratislava 1990, s. 1984–198.
- STRMISKA, Zdeněk (ed.): „Tak já vám řeknu, co si opravdu myslím...“ *Svědectví* 78/1986, s. 258–264
- STRMISKA, Zdeněk: Výsledky nezávislého průzkumu současného smýšlení v Československu. *Svědectví* 78/1986, s. 265–334
- ŠIKLOVÁ, Jiřina: Nelegální výzkum veřejného mínění v období normalizace. In: *Sociologický časopis* 5/2004
- TRÁVNÍČEK, Mojmír: Samizdat a rukopisy VBF Praha. In: *Česká a polská samizdatová literatura. Czeska i polska literatura drugiego obiegu. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13.–14. listopadu 2002*. Opava 2004, s. 69–74
- URBÁŠEK, Pavel: Regionální opoziční hnutí v životních příbězích jeho protagonistů. In: VANĚK, Miroslav (ed.): *Mocní? a bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Praha 2006, s. 237–264
- VAŠIČEK, Zdeněk: Co psala Karkulka ve vlkově břiše? Kritický sborník XX 2000/2001, s. 225–234
- VAŠKO, Václav: Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* – pátá kolona v církvi II. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 11/1996, s. 5
- VAŠKO, Václav: Charta 77 a křesťané. Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) 1/1997, s. 5

VRBA, Tomáš: Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení v letech 1970–1989. In: ALAN, Josef (ed.): *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 265–303

Příručky, teorie a metodologie

- BOHÁČ, Zdeněk: *Atlas církevních dějin Českých zemí 1918–1999*. Kostelní Vydří 1999
- FORMANOVÁ, Lucie – GRUNTORÁD, Jiří – PŘIBÁŇ, Michal: *Exilová periodika. Katalog periodik českého a slovenského exilu a krajaňských tisků vydávaných po roce 1945*. Praha 1999.
- FROLÍK, Jan: *Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek národní bezpečnosti v letech 1948–1989*. Sborník archivních prací 41, 1991
- GRUNTORÁD, Jiří (ed.): *Informace o Chartě 77 1978–1990. Článeková bibliografie*. Brno 1998
- HANUŠ, Jiří: *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno 2005
- KONOPÁSEK, Zdeněk (ed.): *Otevřená minulost. Autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha 1999
- LESŇÁK, Rudolf: *Listy z podzemia. Súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Bratislava 1998
- POSSET, Johanna: *Česká samizdatová periodika 1968–1989*. Brno [1991]
- THOMPSON, Paul: *The voice of the Past. Oral history*. Oxford 1978
- VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004
- VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003
- VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha 2007

Nepublikováno

- ČKA, Tajné studium teologie, diskusní večer ČKA 2. 4. 1998, přepis nahrávky, archiv autorky
- ČKA, Katolický tisk a samizdat za komunistické totality, diskusní večer ČKA, b. d., [jaro 1998?], přepis nahrávky, archiv autorky
- ČKA, Teologické a filosofické bytové semináře před rokem 1989, diskusní večer ČKA 5. 11. 1998, přepis nahrávky, archiv autorky
- ČKA, České křesťanství v totalitních režimech posledních padesáti let. Vzpomínání na Jircháře. Diskusní večer ČKA, 22. 5. 1997, přepis nahrávky, archiv autorky
- GILAROVÁ, Zuzana: *Brněnsko-olomoucký samizdat a Josef Šafařík*. 14 s., rkp., archiv autorky

- HOLEČKOVÁ, Marta Edith: *Akce Saturn – zásah proti katolickému samizdatu v polovině 80. let. Životopisná vyprávění pronásledovaných*. Filozofická fakulta UK v Praze, Ústav světových dějin, školitel Mgr. Jaroslav Cuhra, PhD., oponent PaedR. et Mgr. Miroslav Vaněk, PhD., bakalářská práce
- NOSKOVÁ, Jana: *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. Filozofická fakulta MU v Brně, Ústav evropské etnologie, disertační práce
- KORDÍK, Josef: *Knih, která by nemusela být*. 80 str., rkp., archiv autorky

Rozhovory

- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M. E. Holečková 16. 7. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Adamíkem vedla M. E. Holečková 7. 8. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M. E. Holečková 4. 9. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Freiovou vedla M. E. Holečková 11. 9. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M. E. Holečková 3. 12. 2004
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Fučíkem vedla M. E. Holečková 20. 1. 2005
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M. E. Holečková 6. 4. 2006
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M. E. Holečková 3. 5. 2006
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Jáchymem vedla M. E. Holečková 30. 6. 2006
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 2. 2. 2004
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s D. Kadlecovou-Hlavsovou vedla J. Nosková 11. 2. 2004
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M. E. Holečková 22. 3. 2006
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kaplanem vedla M. E. Holečková 30. 11. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Kordíkem vedla M. E. Holečková 12. 5. 2004

- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s I. Kotrlou vedla M. E. Holečková 16. 11. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek 2. 7. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Krumpholcem vedl P. Urbášek dne 17. 2. 2004
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M. E. Holečková 29. 9. 2005
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s F. Líznou vedla M. E. Holečková 1. 3. 2006
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek dne 1. 9. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s M. Mrtvým vedl P. Urbášek dne 8. 9. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M. E. Holečková 24. 11. 2004
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s A. Rázkem vedla M. E. Holečková 8. 2. 2005
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M. E. Holečková 1. 10. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Sirovátkou vedla M. E. Holečková 11. 10. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek dne 5. 5. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedl P. Urbášek dne 15. 5. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s R. Smahalem vedla M. E. Holečková 25. 7. 2007
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek dne 1. 4. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s V. Suchánkem vedl P. Urbášek dne 29. 4. 2003
- ÚSD, COH, sbírka Rozhovory. Rozhovor s J. Šnajdrem vedl T. Niesner dne 20. 8. 2003
- Rozhovor s M. Balabánem, vedla M. E. Holečková 25. 8. 2006 pro projekt Příběhy 20. století, archiv Post Bellum
- Rozhovor s L. Hejdánkem, vedla M. E. Holečková 5. 9. 2006 pro projekt Příběhy 20. století, archiv Post Bellum

Periodika

Babylon, Biograf, Dějiny a současnost, Historický obzor, Jezuité, Kritický sborník, Křesťanské obzory, Lidové noviny, Listy, Naše společnost, Past and Present, Perspektivy (příloha Katolického týdeníku), Rozmluvy, Salesiánská rodina, Salve, Sociologický časopis, Soudobé dějiny, Souvislosti, Studie, Svědectví, Teologické texty, Tvar

Internetové zdroje

www.amnesty.cz
www.ibabylon.cz
www.coh.usd.cas.cz
www.csi-cr.cz
www.czso.cz
www.divadlo.cz
www.joc.asso.fr
<http://libpro.cts.cuni.cz>
www.nm.cz
www.oralhistory.cz
www.phil.muni.cz
www.sag-praha.com
www.studiovelehrad.cz
www.taize.fr
<http://tisk.cirkev.cz>
www.totalita.cz
www.usd.cas.cz
www.cs.wikipedia.org
www.en.wikipedia.org

Ostatní

PASTERNAK, Boris: *Doktor Živago*. Praha 1990
PLATHOVÁ, Sylvie: *Pod skleněným zvonem*. Praha 1996
SAK, Robert: „*Život na vidrholci*“ (*Příběh Bedřicha Fučíka*). Praha-Litomyšl 2004
STANKOVIČ, Andrej: *Význam Josefa Floriana*. Mnichov 1983

Použité zkratky

AFP	l'Agence France – Presse
a. j.	archivní jednotka
AI	Amnesty International
a n.	a následující
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
AMV ČR	Archiv Ministerstva vnitra České republiky
AV ČR	Akademie věd České republiky
bl.	blahoslavený/á
b. d.	bez data
COH	Centrum orální historie
CSI	Christian Solidarity International
CSsR	Congregatio religiosa Sanctissimi Redemptoris (redemptoristé)
č.	číslo
ČCE	Českobratrská církev evangelická
č. j.	číslo jednací
ČKA	Česká křesťanská akademie
ČR	Česká republika
ČSAV	Československá akademie věd
ČSDS	Československé dokumentační středisko
ČSNS	Československá strana národně socialistická
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSÚ	Český statistický úřad
čs.	československý/á
ČVUT	České vysoké učení technické
DI	Demokratická iniciativa
dir.	directrice
ed.	editor
eds.	editoři
etc.	et cetera
f.	fond
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FHS UK	Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy
FIDH	Fédération internationale des droits de l'homme

FMV	Federální ministerstvo vnitra
FÚTI	Federální úřad pro tisk a informace
HOS	Hnutí za občanskou svobodu
Ch77	Charta 77
ibid.	ibidem
IOC	Informace o církvi
IOHA	International Oral History Association
INFOCH	Informace o Chartě
inv. jedn.	inventární jednotka
JOC	Jeunesse ouvrière chretienne
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
k.	karton
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KDS	Křesťanskodemokratická strana
KO	Křesťanské obzory
kol.	kolektiv
KSČ	Komunistická strana Československa
KTF UK	Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa
l.	léta
min.	minimální/ně
mj.	mimo jiné
MK	ministerstvo kultury
MKJL	Mírový klub Johna Lennona
MNV	Místní (městský) národní výbor
MŠK	Ministerstvo školství a kultury
MU	Masarykova univerzita
MV	Ministerstvo vnitra
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
např.	například
nar.	narozený/á
NDR	Německá demokratická republika
Nejsv.	Nejsvětější
NM	Národní muzeum
NMS	Nezávislé mírové sdružení
npor.	nadporučík
NV	Národní výbor
OCD	Ordo Carmelitanorum discalceatorum (karmelitáni)
OF	Občanské fórum
OFM	Ordo Fratrum Minorum (františkáni)
OH	olympijské hry

okr.	okres
ONV	Okresní (v Praze obvodní) národní výbor
OP	Ordo Fratrum Praedicatorum (dominikáni)
op. cit.	opus citatum
OSN	Organizace spojených národů
OVJ	Originální Videojournal
p.	page
P./p.	pater
PLR	Polská lidová republika
pozn.	poznámka
pozn. aut.	poznámka autorky
přech. bydl.	přechodné bydliště
PTP	Pomocné technické prapory
r.	rok
red.	redaktor/ka
resp.	respektive
rkp.	rukopis
ROH	Revoluční odborové hnutí
ŘKC	římskokatolická církev
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
SDB	Societas Don Bosco (salesiáni)
SJ	Societas Jesu (jezuité)
SKD-PiT	Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SPUSA	Společnost přátel USA
SPVC	Sekretariát pro věci církevní
S-SNB	Správa Sboru národní bezpečnosti
SRN	Spolková republika Německo
srv.	srovnej
SSM	Socialistický svaz mládeže
Stb	Státní bezpečnost
SV-Stb	Správa vyšetřování Státní bezpečnosti
sv.	svazek
sv.	svatý/á
TEP	Technická evidence písemností
tj.	to jest
TP	Technické prapory
t. r.	téhož roku
TT	Teologické texty
tzn.	to znamená

tzv.	tak zvaný/á
ÚČL	Ústav pro českou literaturu
ÚDV	Ústav dokumentace a vyšetřování (zločinů komunismu)
UK	Univerzita Karlova
ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny
ÚV KSČ	Ústřední výbor komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VIA	Východoevropská informační agentura
vl. jm.	vlastním jménem
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Jmenný rejstřík

- Adámek, Josef 24, 25, 46, 63, 78, 103,
106, 107, 113, 119, 120, 131, 165,
169, 170, 173, 187
- Adamík, František 66, 103, 104, 107,
109, 110, 112, 114, 119, 121, 128,
131, 137, 143, 152, 158, 163, 167,
169, 174, 176, 177, 179
- Adámková, Marie 46
- Alan, Josef 17, 56, 61, 69, 79, 95, 147,
152
- Andropov, Jurij 97
- Aufderbeck, Hugo 105, 146
- Bakuta, Boguslaw 65
- Balabán, Milan 138
- Bárta, Jan Baptista Josef 28, 61, 69,
127, 181, 194
- Bartošek, Karel 64
- Battěk, Rudolf 65, 108, 148, 153
- Bečvář, Adolf 60
- Bednářová, Otka 65
- Benda, Václav 27, 29, 32, 45, 46, 47,
48, 65, 80, 108, 122, 133, 134, 174
- Bendová, Kamila 46
- Beneš, Benno 112
- Beneš, Edvard 105
- Beneš, Vít 168
- Bereza, Rudolf 108
- Bláha, Josef 45
- Blažek, Petr 23, 27, 133
- Bondy, Egon (vl. jm. Fišer, Zbyněk)
30, 61
- Boudník, Vladimír 61
- Bouše, Zdeněk Bonaventura 45, 63,
190
- Brabeneč, V. 45
- Bratinka, Pavel 45
- Bratr Roger viz Schütz, Roger
- Brtník, Josef 25
- Brzek, Antonín 79
- Buzková, Jindra 96
- Casaroli, Agostino 31
- Cibulka, Josef 194
- Cibulka, Petr 170
- Cigánek, Vít 45
- Cigánková, Ludmila 45
- Cikler, Zdeněk 192
- Cílek, Václav 52
- Císařovská, Blanka 32, 67, 80, 147,
148, 150, 152
- Congar, Yves 70
- Cuhra, Jaroslav 11, 19, 21, 23, 24, 57,
64
- Cuhrová, Libuše 23
- Čarnogurský, Ján 27, 108
- Čep, Jan 191
- Dayová, Barbara 19
- Doležalová, Hana 25
- Dolista, Josef 96, 146, 164, 175, 187
- Dománek, Karel 21, 45, 95, 187
- Dopita, Jaroslav 33
- Drápala, Milan 32, 56, 57, 67, 147,
148, 150, 152
- Drda, Adam 21
- Duka, Jaroslav Dominik 28, 46, 122,
187
- Dus, Jaromír 64
- Dvořák, Dominik 96, 175
- Dvořák, Václav 128
- Effenberger, Vratislav 61
- Eichwede, Wolfgang 55
- Eliáš, Vojtěch 21
- Engels, Bedřich 53

- Faber, Štěpán 45
 Fidelius, Petr viz Palek, Karel
 Filipec, Václav 112, 188
 Fliedr, Bohuslav (Bob) 96, 175
 Florian, Josef 63
 Frei, Václav 46, 63, 80, 104, 153, 154
 Freiová, Michaela 45, 46, 60, 62, 70,
 79, 80, 104, 110, 113, 114, 119, 120,
 127, 128, 130, 134, 144, 146, 147,
 148, 150, 152, 153, 154, 158, 160,
 161, 167, 168, 171, 172, 175, 181,
 183, 186
 Frič, J. 63
 Friemel, Hans Georg 146
 Frolík, Jan 97
 Frýdlová, Pavla 195
 Frynta, Emanuel ml. 191
 Fučík, Bedřich 191
 Fučík, Vladimír 20, 27, 47, 63, 77,
 104, 110, 114, 115, 128, 131, 133,
 136, 138, 143, 145, 146, 151, 159,
 163, 167, 168, 177, 178, 180, 181,
 190
 Fundárek, František 20, 27, 66
 Galanskov, Jurij 55
 Gilarová, Zuzana 63, 65
 Ginzburg, Alexandr 55
 Glazkov, Nikolaj 55
 Grajewski, Andrzej 45
 Grant, Vincent 70
 Graubner, Jan 119
 Gruntorád, Jiří 27, 28, 56, 57, 61, 79, 95
 Gruša, Jiří 56
 Hájek, Jaroslav 25
 Hájek, Jiří 150
 Halík, Tomáš 46, 47, 48, 52, 79, 139,
 153, 188
 Hanuš, Jiří 153
 Hartmann, Jan 31
 Havel, Václav 46, 61, 67, 151, 174
 Havlíčková, Helena 63, 114
 Havlová, Olga 69
 Heidler, Alexandr 194
 Hejdánek, Ladislav 64, 65, 67, 151,
 184
 Hejdánková, Hedvika 64
 Heyberg, Heribert 138
 Hiršal, Josef 61
 Hložánka, Radim 77, 109, 120, 188
 Hofbauer, Klement Maria 48
 Holeček, Michal 167
 Holík, Ivan 62
 Holman, M. 63
 Holý, Jiří 57, 58, 61
 Horák, Petr 63
 Horáková, Milada 144, 145
 Hrabal, Bohumil 61
 Hradílek, Tomáš 108, 150, 184, 189
 Hrdlička, Josef 78
 Hromádková, Alena 186
 Hubálek, Slavomil 79
 Hübl, Milan 64
 Hus, Jan 79
 Husák, Gustáv 34, 161, 180
 Hutka, Jaroslav 68, 151
 Hýbek, Michal 69
 Hybler, Martin 19
 Chromý, Heřman 27
 Chudoba, Bohdan 194
 Istler, Josef 189
 Jáchym, Radim Miloslav 52, 70, 103,
 105, 112, 114, 115, 122, 127, 128,
 129, 134, 137, 143, 163, 178, 181
 Jan Pavel II. (vl. jm. Wojtyła, Karol)
 23, 31, 116, 131
 Jan XXIII. (vl. jm. Roncalli, Angelo
 Giuseppe) 22, 52, 189
 Janáčková, Jaroslava 57, 61
 Janát, Bohumír 32
 Jančařík, Zdeněk 96, 175
 Jandourek, Jan 46, 47, 62, 79
 Janouch, František 56, 67

Jašek, Jan 114
 Jašek, Karel 33
 Jechová, Květa 147, 195
 Jenáček, Jindřich 61, 189
 Jirásek, Jiří 64
 Jirous, Ivan Martin 30, 31, 58, 61
 Jungmannová, Lenka 58
 Jurečka, Stanislav 112
 Kačírek, Pavel 69
 Kadlecová-Hlavsová, Dagmar 12, 25,
 105, 113, 114, 120, 122, 133, 149,
 152, 170, 174, 182, 183, 186
 Kadlecová, Erika 52, 53
 Kajpr, Adolf 194
 Kalista, Zdeněk 63, 191
 Kamelská, Jitka 25
 Kánský, Alois 153
 Kantůrková, Eva 67
 Kaplan, Jiří 25, 62, 106, 113, 114, 119,
 120, 128, 143, 149, 162, 167, 169,
 179
 Kaplanová, Marie 45, 80, 106
 Kašpar, Jan 69
 Kautman, František 68
 Klener, Pavel 60
 Klusák, Milan 31
 Knittl, Jaroslav 96
 Koblasa, Jan 189
 Kohout, Luboš 53
 Koláček, Josef 178, 179, 181
 Kolaković, Tomislav 192, 193
 Kolář, Jiří 61
 Kolář, Petr 143
 Kolek, Ludvík 136, 189
 Konopásek, Zdeněk 195
 Konstantin viz Freiová, Michaela
 Konzal, Jan 146
 Konzal, Václav 190
 Kopecký, Jaroslav 96, 175
 Kopsová, Raisa 20, 27, 66
 Kordík, Josef 45, 95, 137, 184, 189, 192
 Kořínek, Karel 130
 Kořínková, Jindřiška 130
 Kostohryz, Josef 191
 Kotrlá, Iva 12, 24, 25, 106, 110, 111,
 114, 122, 130, 131, 132, 136, 138,
 143, 145, 147, 149, 152, 153, 157,
 160, 170, 173, 178, 179, 181, 182,
 186, 195
 Kotrlý, Zdeněk 24
 Kovařík, Jiří 79
 Kozánek, Petr 24
 Kramářová, Jana 195
 Kratochvíl, Miroslav 79
 Krejcarová, Jana 61
 Kriegel, František 192
 Křivský, Pavel 60
 Křížková, Marie Rút 30, 112
 Krob, Andrej 69
 Krška, P. 63
 Krumpholc, Jan 12, 24, 25, 26, 46, 78,
 106, 107, 113, 114, 115, 116, 119,
 120, 121, 130, 135, 138, 150, 151,
 161, 162, 163, 165, 166, 168, 169,
 173, 176, 180, 184
 Krumpholc, Svatopluk 25
 Krumpholcová, Marie 106
 Kryl, Karel 68
 Kuběna, Jiří 63
 Kupka, Pavel 25
 Kusá, Jolana 20, 27, 66
 Kuželová, Květa (Květoslava) 131,
 136, 163, 190
 Kvapil, Tomáš 25, 119
 Kyncl, Karel 64
 Lapčík, Zdeněk 31
 Legerský, Jiří 25, 131
 Lehár, Jan 57, 61
 Lennon, John 46
 Lesák, Josef 105
 Libeček, Pavel 175
 Lis, Ladislav 65, 108

Liška, Ondřej 61
 Lízna, František 24, 25, 26, 103, 107,
 114, 115, 119, 120, 122, 137, 147,
 151, 152, 160, 163, 164, 166, 167,
 168, 170, 185, 192
 Mack, Manfred 100
 Mádr, Oto 30, 46, 52, 61, 63, 70, 77,
 78, 79, 104, 119, 132, 135, 138, 153,
 160, 163, 165, 166, 190, 192
 Malý, Radomír 25, 46, 107, 119, 167,
 190
 Malý, Václav 65, 132
 Mandelštamová, Naděžda 55, 56
 Mandl, Antonín 63, 194
 Mandler, Emanuel 153
 Marvanová, Anna 108
 Máša, Miloslav 79, 190
 Matonoha, Jan 27
 Mayer, Françoise 59, 64, 65
 Medek, Ivan 56, 65, 181
 Medek, Mikuláš 61, 189
 Meisner, Joachim 146, 178, 190
 Mikeš, Petr 63
 Mikulášek, František 194
 Míša, František 112, 191
 Mrtvý, František 107
 Mrtvý, Michal 12, 107, 110, 111, 114,
 121, 133, 152, 159, 160
 Můčka, Jan 25
 Mücke, Pavel 195
 Müller, Jiří 64, 170
 Musilová, Dana 195
 Myslivec, Josef 63, 104, 191
 Navrátil, Augustin 34, 46, 95, 131, 191
 Němcová, Dana 30, 65, 189
 Němec, Jaromír 78
 Němec, Jiří 19, 63, 65
 Nepraš, Karel 189
 Neradová, Květa 153
 Neumann, Jan Nepomuk 48
 Neuwirth, Vladimír 188
 Niesner, Tomáš 13, 45, 137
 Nohavica, Jaromír 68
 Nosek, Martin 166
 Nosková, Jana 113, 120, 132, 170, 174,
 183, 186, 195, 196
 Novotný, Stanislav 130
 Novotný, Vojtěch 29, 63, 69, 146
 Nový, Josef 172
 Odstrčil, Jan 24, 26
 Opatrný, Aleš 46, 52
 Otáhal, Milan 133, 195
 Pacovský, Luděk 65
 Palach, Jan 67, 113, 161
 Paleček, Pavel 28
 Palečková, Denisa 196
 Palek, Karel (pseud. Fidelius, Petr) 57,
 58, 59, 152, 175, 186
 Palouš, Radim 46, 165
 Pasternak, Boris 17
 Pavlík, Jan 46, 137, 184, 185
 Pazderka, Cyril 24
 Pecka, Dominik 63
 Pelikán, Jiří 56
 Pelikánová, Hana 195
 Pilař, Martin 58, 61
 Pilík, Karel 63
 Pintíř, Adolf 95
 Písařík, Václav 62
 Piřha, Petr 46, 47, 52, 191
 Pithart, Petr 174
 Placák, Petr 96, 97
 Plachý, Jiří 12
 Plathová, Sylvie 132
 Pohunková, Dagmar 79, 104, 138
 Polanský, Ivan 27, 46
 Pospíchal, Petr 113, 143
 Posset, Johanna 56, 95
 Pousta, Zdeněk 60
 Prečan, Vilém 32, 45, 56, 57, 58, 65,
 67, 80, 133, 147, 148, 150, 152
 Příhoda, Petr 79

Rázek, Adolf 63, 120, 128, 131, 133,
 138, 153, 163
 Rázik, Mečislav 25, 194
 Rehder, Stefan 146
 Reif, Miroslav 114, 119
 Reinsberg, Jiří 183
 Rotrekl, Zdeněk 24
 Rozsypálek, Pavel 25
 Ruml, Jan 69
 Růžičková, Alice 69
 Saller, Jaroslav 23, 192
 Sarkandr, Jan 48
 Schauta, Zdeněk 79
 Schindler-Wisten, Petra 111
 Schoonenberg, Piet 70
 Schröder, Hans Joachim 196
 Schütz, Roger 140, 143, 192
 Schwarzová, Anna Magdalena 21, 45,
 151, 192
 Scruton, Roger 186
 Sekaninová-Čakrtová, Gertruda 192
 Sirovátka, Jakub 21
 Sirovátka, Jindřich 45, 96, 108, 110,
 111, 114, 116, 119, 122, 127, 128,
 129, 131, 132, 135, 143, 146, 151,
 152, 153, 154, 160, 164, 167, 171,
 172, 173, 175, 176, 178, 180, 184,
 186
 Sirovátková, Alžběta (roz. Tesařová)
 79, 108, 127, 159, 160
 Skácel, Jan 107
 Skalník, Joska 69
 Skálová, Dagmar 60
 Skilling, Harold Gordon 56, 67
 Slánská, Josefa 151
 Smahel, Rudolf 12, 24, 25, 26, 108,
 110, 113, 114, 115, 116, 119, 120,
 121, 122, 135, 138, 140, 143, 145,
 146, 148, 149, 151, 159, 161, 162,
 168, 169, 176, 180, 182, 185, 195
 Smetana, Pavel 138
 Sokol, Jan 60
 Solženicyn, Alexandr 163, 164
 Souček, Jan Blahoslav 63
 Soukup, Ladislav 45
 Spartakus 53
 Stankovič, Andrej 63, 69
 Stich, Alexandr 57, 61
 Strettiová, Pavla 21
 Stříbrný, Jan 103
 Strmiska, Zdeněk 67
 Suchánek, Jindřich 33
 Suchánek, Vladimír 12, 33, 34
 Susa, Zdeněk 52
 Svoboda, Bohumil 31
 Svobodová, Amálie 106
 Szlauer, Jan 25
 Šabata, Jaroslav 64, 106
 Šafařík, Josef 63
 Šiklová, Jiřina 67, 147
 Šimečka, Milan 67
 Šimsa, Jan 64, 106
 Šimulčík, Ján 52, 98, 129
 Šinoglová, Drahomíra 174
 Škvorecká, Zdena 144
 Škvorecký, Josef 61
 Šnajdr, Jiří 12, 45
 Špaček, Zdeněk 25
 Šprunk, Karel 63, 79, 192
 Štengl, M. 153
 Štern, J. 153
 Štindl, Karel 153
 Šustrová, Ivana 28
 Švanda, Pavel 63
 Švermová, Marie 192
 Tatarka, Dominik 107
 Tesař, Jan 12, 34, 64, 78
 Tesařová, Dagmar 96
 Thompson, Paul 195
 Tigríd, Pavel 56
 Tigrídová, Ivana 67
 Toman, Emil 25

Tomášek, František 29, 31, 32, 34, 45,
46, 47, 148, 149, 188, 190, 193
Tomský, Alexandr 143
Trávníček, Mojmír 56, 57
Trefulka, Jan 107, 173, 175, 182
Trojan, Jakub Schwarz 65
Trojan, Ladislav 187
Tůma, Oldřich 68
Uhde, Milan 173, 182
Uhl, Petr 65, 143, 151, 185
Urbášek, Pavel 33, 34, 113, 115, 116,
119, 120, 121, 133, 137, 145, 152,
159, 160, 161, 163, 165, 168, 169,
176, 180, 182, 184, 195
Vacek, Václav 95
Vacková, Růžena 60, 192
Vaculík, Ludvík 64, 66, 182
Valušek, Rostislav 63
Vančura, Jiří 32, 67, 147, 148, 150, 152
Vaněk, Miroslav 11, 13, 23, 24, 111,
137, 143, 145, 152, 157, 160, 170,
173, 178, 179, 182, 195
Vašíček, Zdeněk 65, 106
Vaško, Václav 21, 22, 31, 45, 62, 153,
192, 194
Vaško, Václav st. 194
Veber, Václav 57
Vik, Ladislav 46
Vilímek, Tomáš 133
Vladislav, Jan 56
Vlasák, Tomáš 45
Vlček, Josef 24, 25, 25, 46, 63, 114,
115, 164, 168, 193
Vlk, Miloslav 52
Vodsedálek, Ivo 61
Vohryzek, Josef 67
von Le Fort, Gertruda 62
Vondra, Alexandr 108, 189
Vrána, Karel 140, 194
Vrba, Tomáš 56
Vyskočil, Albert 191
Wysziński, Stefan 47
Zábrana, Jan 61
Zacha, Eduard 63
Zahradníček, Jan 191
Zikešová, Míriam 21
Zvěřina, Josef 25, 30, 33, 45, 46, 63,
70, 77, 78, 104, 119, 152, 153, 162,
165, 166, 181, 182, 183, 185, 192,
194

EDICE MODERNÍ DĚJINY

MARTA EDITH HOLEČKOVÁ

**CESTY ČESKÉHO
KATOLICKÉHO
SAMIZDATU 80. LET**

Obálku a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner.
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2009 jako svou 862. publikaci.
Odpovědný redaktor Filip Oustrata.
Vydání první. AA 10,58. Stran 224.
Vytiskla tiskárna Ekon, Jihlava.

Doporučená cena 228 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, s. r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz,
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7021-983-6